

AŞIQ QƏRİB – ŞAHSƏNƏM

Sizə kimnən xəbər verim keçmiş zamannan, sadıqəl dövrənan, dünya acısını-şirinini dadmış, öz ömrünü-dünyasını sizə tapşırılmış, əbədi torpaqda uyumuş rəhmətdik ata-babamızdan, ariflər-alimlər qövmünnən.

Bir neçə əsr bunnan əvvəl qoca Təbrizdə Sövdəgər Məhəmməd adlı varrı-dövlətdi, dostu-nayıflı, hörmətdi-izzətədi, əliaçıx, səxavətdi bir şəxs yaşayırdı. Allah tala ona var-dövlətdən başqa dünyanın ən şirin barı olan bir cüt övlad bəxş eləmişdi: biri oğlan, biri qız. Oğlanın adı Məqsud, qızın adı Bəsdə idi. Məhəmməd Sövdəgər bu iki övladın arzusuyunan nəfəs alardı. Uşaxları mollaxanada oxudor, dünya görmüş şəxslərnən görüşdürör, ədəb-ərkanı, böyük yolunu gözlüyən övlad kimi böyüdüdü. Məqsud o qədər tərbiyəli yetişirdi ki, gəl görəsən!

Məqsud on altı yaşına çatan zaman Məhəmməd Sövdəgər hiss elədi ki, ömrü tamamlanmaq üzrədi. Məqsudu yanına çağırır varını, halını, alacağını, verəcəyini başa salır, bir də belə vəsiyyəti eliyir:

– Oğul, anan-bajın amanatı. Onnarı göz-bəbəyin kimi qoru, çünki onların da, mənim də umudumuz yuxarıda Allah, aşağıda sənsən. Və məni peyğəmbər Rəsulun şəriətiynən dəfn elə. Sana uzanan əlləri boş qaytarma, inşallah daha uca olarsan.

Bəli, vəsiyyətdən sonra Məhəmməd Sövdəgər ömrünü balalarına tapşırır dünyasını tərk elədi.

Məqsud on altı, Bəstə on bir-on iki yaşına çatan zaman atasız qaldılar. Məhəmməd Sövdəgərin üçü, yeddisi, qırxı çıxana qədər, Məqsud əlinnən gələni əhsan verdi. Atanın ruhunu şad eləmək üçün ac qarınnar doydurdu, yetimlər sevindirdi, əlacsızlara kömək elədi. Kimsəsizlərə arxa olmağa söz verdi.

Bəli, dünya öz işini görür, yazıya pozunu yox, görəcəyi gora aparmaq olmaz. Sən saydığını say, gör fələk nə sayır. Elə ki, Məqsud atasının qırxını verdi, yasadən çıxdı, savaxsı günnən başdadı qapılarına yalançı, fırıldaqçı adamlar ayaq açmağa. Biri dedi atan

mana filan qədər borşdudu, biri dedi bir belə mana verəsiydi, bir söznən, Məqsudun uşaxlığınan istifadə eliyif tam demək olar ki, vardan-yoxdan çıxartdılar. İşi belə görən Məqsudun anası Banu xatun çox acıdı. Məqsuda qeyrətsiz olduğunu söylədi. Anasının küsmüş Məqsud atasının yeganə qalmış bağçasına – çarhovuzun üstünə gəldi. Bir qədər ah-nalə eliyif hönkür-hönkür ağladı. Ata, sənsiz mən yaşaya bilmirəm – deyif gözdərinə yuxu getdi.

Bir qədər vaxtdan keçdikdə, Məqsud bir-iki səs eşitdi. Gözünü açdı gördü ki, dünya – hər tərəf şölələnif, nura qərqlə oluf. Ancax başının üstünü bir nurani ağsaqqal şəxs kəsdirif ona deyir:

– Oğul, Məqsud, bu vaxt burada niyə uyumusan? Bismillah de, üzümə bax. Mən nə desəm ona əməl elə!

Məqsud əvvəl diksindi, başına gələn hikmətlərdən qorxdı. Qoja gördü ki, Məqsud onnan qorxdı, yanına gəlif dedi:

– Oğul, qorxma, yaxın gəl, bismillah de, özünü ələ al, mən sənin xilaskar babanam. Məqsud yaxın gəlif qocaya salam verdi, onun da dediyinə əməl elədi.

Qoca dedi:

– Oğul, dünya qəminə çox aludə olma, məni dinlə, inşallah hər şey yerini tapar – deyif bir piyalə çıxardıf Məqsuda uzatdı:

– Oğul, al bu piyaləni nuş elə, dərdi-qəmin dağılsın.

Məqsud bismillah deyif piyaləni aldı, içdi.

Qoca dedi:

– Oğul, şəhadət barmağımın arasınan bax gör nə görürsən?

Məqsud dedi:

– Baba, uzun-uzadı yollar görürəm.

– Oğul, daha nə görürsən?

– Baba, böyük dağ ətəyində bir şəhər görürəm.

– Oğul, yenə yaxşı bax!

– Baba, baxeram, bir qəsər, bir güləfirəngi, eyvan, eyvanda bir qız görürəm.

– Oğul, qıza yaxşı bax, yaxşı fikir ver.

– Baba, görürəm, yaxşı fikir vererəm.

– Əvvəl gördüyün dağ “Sənan” dağıdır. Ətəyindəki şəhər Tiflis şəhəridir. Qəsr, Xoca Sənanın qəsridir. Gördüyün qız, Xoca Sənanın yeganə qızıdır. Adı Şahsənəmdir. Onu sana, səni də ona buta verdim. İndi səni də ona göstərirəm. İnşallah xeyli zəhmət – cəfadan sonra mətləbə çatıf uzun ömür sürərsiz, qocalana qədər siz bir yerdə olarsınız, inşallah.

Qoca sözünü tamam elədi: – Oğul, arxadan gələn nədi?

Məqsud geri çövrülüb baxanda gördü ki, heç kəs də yoxdu. Məqsud yönünü çöyürdü ki, qocaya baxsın, gördü qoca yoxdu. Mat-məttəl qalif Şahsənəmin camalı qaldı fikrində. Üzü üstə yerə uzandı. Dan açıldı. Ana oğlunu axtardı, bacı da bu vəziyyətdə. Gəl-hagəl, gəlif hovuzun üstündə Məqsudu tapdılar. Anası Banu xatun haray-həşir saldı, el-oba, qonum-qonşu yığışdılar. Nə görsələr yaxşıdı? Kimi dedi: – Məqsud dəli olub, kimi dedi – üstünnən saat keçif, kimi dedsi – cin vurub, xülasə, dərdi qanan olmadı ki, olmadı. Məqsud ayılmadı. Elin ağsaqqalları, ağbirçəkləri, qocalar, qarılar, kənizlər cəmləndilər, bir yana bir şey çıxarda bilmədilər. Anası ah-nalə eliyif oğlunun dərdinə çarə axtardı, göz yaşını axıtdı.

Bir də baxdılar ki, əli əsalı bir ağbirçək yüz yaş keçmiş qoca qaradı, yavaş-yavaş bunların yanına gəldi. Salam-sava verib:

– Nə olub, bu nə məclisdi, nə yığnaxdı?

Banu xatun başına gələnə qarşıya söyləyən vaxtı qarı Məqsuda yaxınlaşıf dodağını söykədi Məqsudun dodağına, əmməyə başladı. Bir azdan qarı qalxıf dedi ki, Banu xatun, gözdərin aydın olsun, bəxtəvərsən. Sənin oğlun ərənnərdən bədə içif, ya sevgidi, ya da çox bilik. İnşallah özü ayılanda sizə deyər.

Bəli, Banu xatun oğlunun üstünə gəlif:

– Oğul, sənə mənim canım qurvan olsun. Oğul, sən nə hala düşübsən?

Oydu ki, Məqsud gözdərini açdı. Doqquzuncu günün tamamında başına oğlannar, qızdar yığılan vaxtı, o yana, bu yana boy-lanıf gördü ki, başına camaat toplaşıf, dedi:

– Aneyi-mehriban, bu nədi? Bu xalq mənim başıma niyə yığılıf, mana nə olubku bular belə toplaşıflar?

– Oğul, hancarı, sən doqquz gündü ki, bu haldasan, dərdini anana söyləsən görək nə dərdin var?

– Ana, mən dərdimi dilimnən sənə deyə bilməyəcəm. Mənim başıma gələni saznan deyəcəm.

– Oğul, saz nədi?

Dedi:

– Ana, bilmersənmi saz nə olduğunu?

Dedi:

– Nə bilem, ay oğul, sənə qurvan olum! Mən harda saz görmüşəm?

– Ana, filan yerdə usta var, onnan mana bir saz gətir.

– Oğul, saz nə olduğunu bilmerəm.

Dedi:

– Tay-tuşuma deginən tapıf gətirəjəklər.

Oydu ki, şəhərdən bir saz tapıf gətdilər. Məqsud sazı əlinə alıf zilini-zil, bəmini-bəm eləyif, götürdü görək “Təcnis” qaydasında anasına nə deyəcək, biz tərəfinnən deyək, siz şad olun:

Barat gecəsində dilək dilədim,
Verdi mətləbimi birdən haqq mənim.
Mənim bu diləyim haqqa yaradı,
Eşitdi ərənlər qibləgah mənim.

– Oğul, nə dedin, nə dedin?

Bir ağam üstümə gəldi dəminən,
Qəlbimi doldurdu dərdi-qəminən.
O mənə içirdi kövsər camınan,
Car oldu dilimdə zikrullah mənim.

– Oğul, sənin dilinə qurvan olum, zikrullahına qurvan olum. Sənin başına gələnnən deynən. Onları mən bilmirəm. Məqsud dedi, qulaq as:

Ərənnər bir-birinə buta dedilər,
Məqsud Şahsanəmə çata dedilər.
İkisi murada yetə dedilər,
Artı bu sövdada oldu ah mənim.

– Oğul, başına dolanım, mən heç şey qanmıram. Heç şey başa düşə bilmirəm, sən nə demək istəyirsən? Ərənnər danışsan. Nə olub, məni bir yaxşı başa sal.

Dedi:

– Aneyi-mehriban, bu saat deyərəm.

Aldı görək “Şəqai Gəraylı” havasınnan nə dedi:

Başına döndüyüm ana,
Ana, Tiflis şəhərində,
Yarım qalıb yana-yana,
Ana, Tiflis şəhərində.

– Oğul, Tiflis nədi, yar nədi? Mən nə qanıram, sənın dərđin nədi, başa düşə bilmirəm.

Dərdli olan necə yatar,
Qəm-qüssəsi gündə artar.
Gözəlləri qatar-qatar,
Ana, Tiflis şəhərində.

– Oğul, heç nə qanmeram.

Dedi:

– Qulaq as!

– Oğul, gözəllər bizim Təbrizdə də var, daha çoxdu, kimi istəyirsən bu gün alım.

– Ana, ana, elə döyül axı... ayrıldı dərđim.

– Oğul, dərđinə qurvan olum, de görüm nə deyirsən?

– Qulaq as:

Əlində dəstə gül tuta,
İgid başı çəkər xəta.
Məqsuda verdilər buta
Ana, Tiflis şəhərində.

– Bəli, söz cavabı tamam oldu. Anası mat qaldı. Məqsuda dedi:

– Oğul, bu nə işdi mənım başıma gətirdin?

Məqsud dedi:

– Ana, haqqın əmrıdi.

Banu xatun çox fikir elədi: “Nə çarə qılem, uşağın ağılı tər-pənif”. Bir də fikrinə Təbrizin addı-sannı ustad aşığı Söyün gəldi. Dedi, bunun çarası olsa, aşix Söyündədi. Rübəndini üzünə örtüf gəlif aşix Söyünü tapdı, başına gələn əhvalatı ona danışdı, dedi:

– Heç vaxt mənim oğlum saz çalmıyır. Şeir bilmiyən oğlum şeir qoşur, mahnı oxuyur. Bilmirəm bu nə işdi mənim başıma gəlif?

Bəli, aşix Söyün xeyli fikirləşdi, dedi:

– Anam, mənim qoca xəyalımnan sənin oğluna vergi verilib, ya da dəli oluf.

Dedi:

– Ustad, sən bilərsən, gedək bir oğlumun yanına, onun dərdinnən halı ol.

Aşiq Söyün gəlhagəl, gəlif Məqsudun məqamına çatdı, salam verdi, əleyk aldı. Kənardan, bərdən bir neçə suallar verdi.

Dedi:

– Oğul, deyillər sən beyqafildan saz çalır-söz oxumax öyrə-nifsən. Bir söz oxusan görüm nə deyirsən?

Maqsud dedi:

– Mənim başım üstə, usta, bu saatca deyim.

Aldı görək “Keşiş oğlu” qaydasında nə dedi:

Sizdən xəbər alım duran ustadım,
Aşiqlik qoyulan yoldan xəbər ver.
Cənnət qapısına nə yazılmışdı
Ərəbcə oxunan dildən xəbər ver!

– Oğul, nə xəbər verəjəm, belə sualların cavabı məndə döylü, yaxşısı budu özün cavaf ver.

– Qulaq as:

Cümlə məlakələr hara vardılar?
Yetmiş iki millət adı verdilər.
O haradı nizam tərəzi qurdular?
Qüdrətdən çalxanan göldən xəbər ver!

Aşiq Söyün başını buladı, dedi:

– İlahi, bu nə danışer? Yaqın bu tamam dəli oluf. Məqsud çalmağındadı, ona yaxınnaşdı:

– Oğul Məqsud, sənin ağlın tərənifdi. Sən yaxşı çalif oxumağına baxma, mən sənnən heç nə annameram.

Məqsud dedi ki, annamersan qulaq as:

Məqsud deyər sözün söylə bilənə,

Çək qatarı, sat yükünü alana.

Kim yarandı, kimlər getdi salama

Haqq nə dedi – bu suvaldan xəbər ver!

Aşix Söyün dedi:

– Banu Xatun, sənin oğlun ya dəlidi, ya da onnan ağıllı kimsə yoxdu.

Məqsudun ağası göstərən yollar göz önünnən keçdi. Şahsənəmin fikri-xəyalı Məqsudu haldan salıf, eşqi təlatüm eliyif, qohum-əqrabaya, qonum-qonşuya, el-obalarına, tay-tuşuna nəzər yetirir. Ana-bacısına baxıf cuşa gəlif, bu yığnağa, qohum-qonşuya, anasına, bajısına bir “Sultanı” qaydasına götrör görək nə diyer, tərəfinnən ərz eliyək, sizlərə can sağlığı:

Mən gedirəm, bazarlığım görmüşəm,

Çox olsun neməti, aşı dünyanın.

Mənə qismət qürbət eldə verilmiş,

İstər bahar olsun qışı dünyanın.

Anası, bajısı başdadılar ağlaşmağa.

– Oğul, harya gedersən, sən nə danışersan?

Dedi:

– Qulaq as:

Mən gedirəm, qoy yenilər gəlsinnər,

İstər oynasınnar, istər gülsünnər.

Mana gərək deyil sizin olsunnar,

Ləl-gövhəri, daşı-qaşı dünyanın.

– Oğul, bu mahalın var-dövlətini, bu eli-günü qoyuf harya gedersən? Bu nə deməkdi?

Dedi:

– Ana, dedim mətləbimi, fikrimnən dönən döyləm, qulaq as:

Məqsud deyər, bu dərd məni əridi,
Aşıqləri abdal edif yeridi.
Kimsə bilməz nə zamannan bəridi,
Oxunmur tarixi-daşı dünyanın.

Bəli, söz tamam oldu, hamı başa tüşdü kü Məqsud dayanmıyax, gedəjək. Yolu qürbətə tüşəjək. Ağlıyan, dərd çəkən, tay-tuş Məqsuda çox öyüt-nəsyət verdi. Olmadı. Məqsud dediyinnən dönmədi ki, dönmədi. Sazını götürüf Təbrizi tərək eləməyə başladı. Ancax anası, bajısı, yol yoldaşı, əqrəbası əl çəkmerlər Məqsuddan. Məqsud geri baxdı, gördü ki, Təbrizdən tamam aralanıf. Ürəyi qübar elədi. Qohum-qardaşa dedikin daha siz qayıdın. Heç kim Məqsudun sözünə baxmadı. Məqsud çox əziyyət çəkdi. Vətənnən ayrılmax, qürbətə tüşmək çox çətin işdi. Təbrizi, ana vətəninini aralı görüf, aldı görək “Dübeyt” qaydasında nə dedi, biz deyək siz şad olun.

Qürbət elə tüşdü daşım,
Kimlər görüf söyləsinlər.
Car olanda gözdən yaşım,
Dərdə dərman eyləsinlər.

Canım qurvan olsun mərdə,
Fələk məni saldı dərdə.
Bundan belə qürbət eldə,
Adım çəkib söyləsinlər.

Qohum-qardaş, ana-bajı hamısı ah-uf elədi. Məqsuda təsəlli verdilər. Məqsud sözünnən dönmədi, götürdü görək daha nə dedi:

Ərənnər oldu ustadım,
Verdilər mətləb-muradım.
Əvvəl Məqsud idi adım,
Daha Qərib söyləsinlər.

Bəli, Məqsud öz adını Qərib qoydu. Qohum-qardaş öpüşüf-görüşüf aralandılar. Ancax ana-bajı Qəribdən aralanmırdılar ki, aralanmırdılar.

Bəli, günə bir mənzil, bu karvana, bu kəcavəya, bəzi yerdə ax-caynan, pulnan, bəzi yerdə şirin dilnən, teyi-mənazil gəlhagəl,

kəntdər keşdilər, düzdərdən yeridilər, dağlar aşdılar, çaylar üzdülər. Baharın gözəl vaxtında gəlif şəhri Tiflisdə Meydan deyilən yerdə Şah Abbas məscidinə çatdılar. Məqsud Allaha şükür elədi. Bir neçə fikirdən, xəyaldan sonra, Aşıq Qərib bir qədər dincələnnən sonra Axundun yanına varid oldu. Qərib olduğunu bildirif, şirin dilnən, bir neçə söznən Təbrizdən gəldiyini, anasına, bayışsına daldeylıx istədi. Axundun ürəyinə girdi, onnan bir hücrə alıf, ana-bayışsını irahət eliyif, namazını qılıf, sonra bazara çıxdı. Bir az bazarda hərrənnən sora çayxanalara baxdı. Xalxın əhvalını öyrənnən sonra, Qərib olacaxlarına gəldi, şəhərdə gördüklərinən, adamlardan anasına danışdı.

– Oğul, o ki, gəlif bu qəribliyə çıxdın, innən belə hünər sənindi. Əlimizdən axca qurtarmamış başına bir çarə qıl. O ki, saza sahiblənifsən, innən belə aşıxlıx elə, bizi aşıxlıxnan saxla.

Qərib sazını götürüf gəldi çayxanaya daxil oldu. Gördü şəhərin ağsaqqalları, hörmətdi adamları, iyid oğlannarı səliqə-səhmannan çay içə-içə, qəlyan çəkə-çəkə bir-birinin sözünü gözdüyə-gözdüyə, ədəb-ərkannan əyləşiflər. Gəlif daxil oldu, salam verdi. Bir xoca üzünü Qəribə tutuf dedi:

– Oğul, kimsən, nəçisən? Hansı diyardan gəlifsən? Görürəm qərifсэн.

Qərib ah çəkif dedi:

– Qəribəm, baba!

– Oğul, görürəm qərifсэн, hansı qohumlardansan?

Qərib dedi:

– Təbriz şəhərinnənəm, aşıqam.

– Oğul, Təbrizdən burya aşıx, neçə yollar keçir? Nə yaxşı səni burya qədər buraxıflar?!

– Baba, mən aşıx bavayam, niyə buraxmellar.

– O ku, aşıqsan, onda bir-iki söz oxu biz də qulağ asax.

Qərib dedi:

– Baş üstə, oxuyaram, niyə oxumoram.

Qərib bildiklərinən bir neçə söz oxudu. Gördülər ki, doğrudan da kamil aşıxdı, ağızı düzəndi, biliyi-bajarığı yaxşıdı.

Dedi:
 – Oğul, sənin Təbrizdən olduğuna bizim şübhəmiz var, inan-
 merix.
 Qərib dedi:
 – Niyə inanmırsınız?
 Dedi:
 – Oğul, əyər doğrudan da sən Təbrizdənsənsə bir Təbrizi tərif
 elə görək. Bizim özümüz də Təbrizdən gəlmişik. Təbrizin
 nişanlarını bizə deyə bilərsənmi?
 Qərib dedi:
 – Baba, ixtiyar sizindi. Deyərəm, ancaq qulaq assanız.
 – Oğul, qulaq asarix, inşallah, sən oxumaqdan ol.
 Qərib sazının zilini-zil, bəmini-bəm eliyif götürdü görək “Qa-
 raçı” havasında, nə dedi, biz deyək, siz şad olun inşallah:
 Ay həzarat, sizə tərifin deyim,
 Əbrişümdü ipəyi, alı Təbrizin.
 Gözəllər bəzənər toyda, bayramda,
 Tumaşı, qumaşı, şalı Təbrizin.
 – Oğul, burasını düz deyirsən, burası elədi. Ancaq daha dolu,
 gözəlliyini, dərinliyini de.
 Dedi: – qulaq as, ay usta:
 Pəhlivannar nisvət geyif yağlanar,
 Ağır tüccar gələr, orda sağlanar.
 Gündə minnərinən yükü bağlanar,
 Gəzər əldən-ələ malı Təbrizin.
 – Oğul, bir az da düzən de. Təbrizin özgə nəyini bilərsən?
 Təbriz alimləri hazar peşədi,
 Ucadı evləri, tamam şüşədi.
 Yetmiş məhəllədi, səksən küçədi,
 Qurulufdu cəh-cəlalı Təbrizin.
 Hamı mat qaldı. Hamı gözünü döydü, bu məlahətli çalğıya,
 xoş avaza, sazın güllərinə “əhsən” dedilər.
 – Aşıq, birini də de.
 Bu yannan da qızıl beşdikdər, onnuxdar yağər Qəribin başına.

Qərib bunnan daha da coşa gəldi, aldı görək nə dedi:

Aşiq Qərib söylər beş xanə bəndi,
Hesaba yetirmer obası-kəndi.
İsvahannan gələr düyüsü, qəndi,
Açıxdı hər yana yolu Təbrizin.

Bəli, “maşallah”, “halal olsun”, “mərhaba”, “afərin”, “çox yaşa”, “ey vallah” – deyə Qəribin məlahətinə mat qaldılar. Bir qədər Qəribi oxutdular. Qərib oxumağında, öz işində olsun, deyim sizə kimnən, şəhərin yeganə ustad aşığı olan Ləzgi Əhməddən.

Ləzgi Əhməd xavar çatdı, “evin yıxılsın, bir cavan qərib aşiq gəlif. Tiflisdə qızıl pul qalmadı hamısını yığdı”.

Ləzgi Əhməd çayxanaya girən kimi Xoca Sənan dedi:

– Əhməd, oxumaq, söhbət elmək belə olar. Gör nə kamil ustaddı. Uşaxlığına baxma, dünyanın altını-üstünü biler.

Ləzgi Əhməd dedi.

– Bəli, doğru dersən. Səni kimi ağanın elə də aşığı olar.

Xoca Sənana söz dəydi. Dedi o ki elədi, indi baxarım.

Ləzgi Əhməd pərtdeşmiş halda Qəribə dedi:

– Oğul, sən ustadsızsan, bilirsənmi?

Dedi:

– Nə bilim, baba, hələ ki, ustad sizsiniz. Mən nə deyə bilərəm?

– Gətir bir sazını düzəlt, söz üstündə sənnən bir az söhbət eliyək. Onu da bil ki, sənin burda icazəsiz oxumağın, məclis aparmağın heç yerə sığası döylü. İndi qanunna o yığdığın pullar da mana tüşör.

– Usta, bağışda, bilmədim. İkinci də sənnən nəyə görə ixtiyar almalı idim? Allahın altı böyük, xakx çox, kənd-kəsək çox, ruzumuz belə gəlif. Hər qula öz qismatı, hər aşığa öz meydanı.

Onda Ləzgi Əhməd dedi:

– Oğul, o ki, elə höcət danışərsən, sana bir neçə söz deyəjəm. Ona cavaf versən mənim əlimnən qurtardın, verə bilməsən sazını da qırdırajam, özünü də döydürüf yola saldırıjam.

Ləzgi Əhməd sazı sinəsinə basdı, götürüf “Ovşarı” qaydasına nə deyəcək, biz deyək, siz şad olun:

Ləzgi Əhməd:

O nədi ki, göydən gəldi yox oldu?
Onun üçün cümlə aləm tox oldu.
O nədi ki, əldəyməzdən ox oldu?
O nədi ki, çərx dəyməzdən dönər hey?

Xoca Sənanın ajiği tutdu, dedi:

– Ə, bir qırax uşağa sən nə danışırsan, nə söylüyorsən. O, nə bilsin ki, nə oldu?

Aşiq Qərib dedi:

– Baba, eyb etməz, qoy onun sözünün cavabını deyim. Ancaq yaxşı döyül, o gərək əvvəlcə “Divani”ynən, “Təcnis”nən məni sınıyaydı, sonra qıfıləndə keçəydi. O ki, ilk ağızdan qıfıləndə keşdi, mən də qıfıləndə cavaf verərəm.

Aldı Qərib:

O yağışdı göydən gəldi yox oldu,
Onun üçün cümlə-aləm tox oldu.
Yaman sözdü əl dəyməzdən ox oldu,
O gözdü ki, çərx dəyməzdən dönər hey.

Hər tərəfdən “afərin” qışqırdılar, “maşallah” dedilər.

Ləzgi Əhməd başını yerə tutuf dedi:

– Oğul, elə döyül. İndi onnan da çətinini deyəcəm.

Qərib dedi:

– Usta, de.

Ləzgi Əhməd:

O nədi ki, altı adbı, üstü ab?
O kimdi ki, ondan alardı hesab?!
O nədi ki, cəngi çaxmaq, tükü xab?
Alışbdı eşq oduna yanar hey.

Qərib cavaf verdi:

O balıqdı altı abdır, üstü ab,
Yunis idi onlardan aldı hesab.

Səməndərdir cəngi çaxmaq, tükü xab,
 Alışiban eşq oduna yanar hey.

Ləzgi Əhməd dedi:
 – Ə, sənin gələn vilayətin dağılsın, haradan gəlif çıxıfsan
 burya. Bir çətinini genə deyəcəm.

Qərib dedi:
 – Usta, de.

Ləzgi Əhməd:
 O nədi ki, yerdə qalar pasdanmaz?
 O nədi ki, ətin kəssən səsdənmez?!
 O nədi ki, suya düşər istadmaz?
 O kimdi ki, qatarlayıf çəkər, hey?

Qərib bir az o yana-bu yana baxdı, bir az duruxdu, guya
 bilmer. Ləzgi Əhməd ayağa qalxdı:
 – Niyə cavab vermərsən?

Qərib dedi:
 – Qulaq as.

O altundu, yerdə yatar pasdanmaz,
 O meyitdi, ətin kəssən səsdənmez.
 O işıxdı suya düşər isdanmaz.
 Əzrayıldı qatarlayıf çəkər hey!

Bəli, söz cavabı tamam oldu. Hamı Qəribə “əhsən” dedilər,
 “mərhəbə”, “sağ ol” söylədilər. Xalx söyündüyünnən bir-birinə
 qarışdı. Xoca Sənan dedi:
 – Ləzgi Əhməd, cavabı düzdümü?
 – Bəli, düzdü.

Xoca Sənan Qəribə üz çöyürüf dedi:
 – Oğul, indi də sən de, görək Ləzgi Əhməd nə təhər cavab
 verəcək.

Qərib dedi:
 – Əyər ustad razı olsa, deyərəm.

Ləzgi Əhməd:
 – Oğul, irazıyam, qulaq aseram – deyif ləzgi Əhməd oturdu.
 Qərib gördü bu saymazyanalix oldu, dedi:

– Ay ustad, niyə bə oturdun?
– Oğul, sən oxu, mən bir az dincimi alem, sora duruf cavabını verərəm.

Götürür “Misri” qaydasında Qərib nə deyir, tərəfindən biz deyək, siz şad olun:

Sərraf olan töksün alı-qumaşı,
Meydanı qurmağa bir düz istərəm.
Bir xələt istərəm ustası naşı,
Yanmamış ocaxdan bir göz istərəm.

Ləzgi Əhməd dedi:

– Oğul, nə dedin?

Qocu Mahmud irəli duruf dedi:

– Meydanı qurmağa mənnən düz adam olmaz. Bu günən mən sana qardaşam. Qocu Mahmud bunu deyif xançalı çıxardıf barmağını çərtdi, Qəribin də barmağını çərtdi, qannarı bir-birinə qarışdı.

Dedi:

– Sözüümüz sözdü, bu günən bir kəsdən qorxma. Sənin arxanda duran allahtaladan sonra mənəm.

Qərib, Mahmudun üzünə baxdı gördü abırlı, həyalı bir igiddi.

Dedi:

– Baş üstə, sən nə deyirsən elə də olsun.

Ləzgi Əhməd də bu tərəfdən dedi:

– Oğul, Qərib, de gəlsin, cümləsinə cavaf verəjəm.

Aldı Qərib, ikinci bəndi:

Necə yaydı kimsə onu əyəməmiş,
Nə meyvədi hələ kaldı dəyməmiş?
Nə sənətdi ustad-şagird bilməmiş
Daraxsız, dəzgahsız top bez istərəm.

Hansı bağdı, ildə bir gül bitirir,
Neçə bağban onu ələ götürür.
Hansı taxtda cansız sultan oturur,
Dörd canı, beş cansız, on göz istərəm.

Ləzgi Əhmədin üstünə düşdülər:

– Ustad, dur cavab ver cavan aşığa.
 Ləzgi Əhməd bu yana baxdı, o yana baxdı. Dedi:
 – Verərəm də.
 Xoca Sənan dedi:
 – Ləzgi Əhməd, mana bir atmaca atdın. Onnan ötrü sənnən keçmiyəjəm, qalx cavab ver.
 Ləzgi Əhməd dedi:
 – Mən acizəm bunun qabağında.
 Xoca Sənan:
 – O ki acizsən, onda yekəlik eləmə. Sazı burda qoy, çıx get.
 Sazı qoyan vaxtı Qərib işarə elədi:
 – Usta, usta, sazını götür, mana sənin sazın lazım döyül. Mənim öz sazım var. İnşallah mən həmişə sənnən dost olmaq istəyirəm.
 Camahat Qəribin bu fikrinə irazı qaldı. Qəribə “sağ ol” dedilər.
 Xoca Sənan işarə elədi, Ləzgi Əhməd məclisi tərək eləsin.
 Ləzgi Əhməd məclisi tərək elədi. Xoca Sənan dönüf Qəribə dedi:
 – Oğul, mənnən təmənnan nədi?
 Qərib o yana-bu yana baxdı, dedi:
 – Usta, ağam, sənnən bilirsən mənim təmənnam nədi? Özün bilirsən ki, biz qəribik, təzə gəlmişik. Mənim bir anam-bajım var. Onnar mana umuddudular.
 Dedi:
 – Oğul, ürəyin nə istəyir onu deyinən, mən sana düzəldəjəm, inşallah. Oydu ki, Qərib aldı görək “Aran gözəlləməsi”nə nə deyəcəyək biz deyək, siz şad olun.
 Başına döndüyüm, ay Xoca Sənan,
 Aman Xoca, anam camedə qaldı.
 Nə gündüzüm gündü, nə gejəm geje,
 Aman Xoca, anam camedə qaldı.
 – Oğul, gedəydin naibin yanna, dərdini ona söylüyeydin. Mənnən var istiyeydin, pul istiyeydin, o nə idi ki, mənnən istədin?

Dedi qulaq as:

Atmışam üzümdən abrı-hayanı,
Axşam namazında gördüm Nayıbı.
Yoxdu mən Qəribin dost-müsaibı,
Aman Xoca, anam camedə qaldı.

Bəli, söz cavabı tamam oldu. Xoca Sənan məscidin yaxınlığında bir öy düzəltdirif Qəribi orda yerləşdirdi. Ancax Şahsənəm həsrəti Qəribi saralder, günü-günnən Qəribin dərdi artdı. Tiflis türkləri Qəribi o yana, bu yana, məclisdərə hərə bir yerə çəkerlər. Qoçu Mahmud görür ki, Qəribə nə qədər hörmət eliyerlərsə, gənə Qərib açılmer ki, açılmer. Bir dəfə Qoçu Mahmud Xoca Sənana deyir:

– Sultanım, Qərib böyük dərd sahibidi. Ancax onu biz başa düşə bilmerik. Bəlkəm siz öyrənəsiniz.

Xoca Sənan deyir:

– Bir gün mən öyümdə bir məclis düzəltdirəjəm, orda öyrənərik, inşallah.

Bəli, məclis quruldu, əyanlar yığıldı. Qəribi məclisə dəvət elədilər. Söhbət başdandı. Qərib ixtiyar verilən vaxtı ki, sazını əlinə götürsün, Şahsənəm eşidir ki, öylərində aşiq var. Deyir, ey dili-qafil, nə ola mənim söygülüm gəlif çıxa. Şahsənəmin qulluxçu kənizi Qəribi görüf, Qəribin nişanını Şahsənəmə deyir. Qəribin gəldiyini Şahsənəm bilir. Pəncərədən Qəribə tamaşa eliyir. Xoca Sənan Qəribə deyir:

– Oğul, sən yaxşı şəxs olduğuna görə, sana çox hörmət olur. Ancax nədənsə sən həmeşə həsrətdi, qəmli görünörsən.

Qərib deyir:

– Xocam, sözü açdın, dərdimi sana özüm açajam. Ancax gərək sən Allah, Allahın yazısına, əmrinə qarşı durmayasan. Əyər ixtiyar versən, dərdimi sana saznan deyərəm.

Deyir:

– Oğul, deynən.

Götürür görək burda “Ağır Şərli”yə nə deyəmək biz deyək tərəfinnən, siz şad olun:

Xocam, sana deyiləsi sözüüm var,
Aman Xoca, irəhim eylə, mən öldüm.
Mən xəstəyəm, sən təbibsən dərdimə,
Aman Xoca, irəhim eylə, mən öldüm.

Ancaq, Xoca Sənanın heç ağına da gəlmerdi ki, Qərib onun qızı Şahsənəmnən ötrü belə oxuyur.

Xoca Dedi:

– Oğul, Qərib, Tiflis şəhərində sənə nə arzun olsa and içirəm, onu yerinə yetirəjəm.

Aldı Qərib:

Mən onu sevmişəm, hilal qaşığı çün,
İnci, sədəf, dürr danəsi dişi çün.
Durannarın cümləsinin başı çün,
Aman Xoca, irəhim eylə, mən öldüm.

Xoca dedi:

– Oğul, qəm çəkmə nə mətləbin olsa yerinə yetirəjəm.

Aldı birini də Qərib:

Açıldı könlümün baharı, yazı
Ötüşür gölündə, ördəyi, qazı.
Aşiq Qərib canın eylər niyazi,
Aman Xoca, irəhim eylə mən öldüm.

Söz başa yetdi. Qoçu Mahmud işi belə qandı, lap dərindən. Qəribə dedi:

– Qardaş, bir neçə vaxtdı sən burdasan, dərdini mana demirsən, de qorxma.

Qərib əvvəldən-axıra başına gələnəni Qoçu Mahmuda nağl elədi, dedi:

– Qardaş, bil və agah ol. Şahsənəm mənim yolumu gözdüyür. İndi də iş bu yerə çatdı. Xoca Sənan söz verif, təmännam nədir düzəldəcəm, hələ and da içdi.

Qoçu Mahmud Xoca Sənanın evinə gedif, şirin dilnən tamam-kamal əhvalatı danışdı. Dedi:

– Qərib Şahsənəm üçün Təbrizi tərək eliyif. Ağalar ağası Şahsənəmi ona buta verif.

Xoca Sənan qızı Şahsınəmi çağırır dedi:

– Qızım, məsələ bu yerdədi. İndiyə qədər səni çoxları diləyif verməmişəm. Öz əmin oğlu Şahvələdi özümə oğul götürüf, səni də ona verəjəm. Öldün yerin, qaldın Şahvələdinsən.

Şahsənəm xeyli dinmədi, sonra kipriklərini qaldırır, qonça dəhanını açıf səbrnən dedi:

– Ateyi mehriban, sən mənim validimsən, allahımnan sonra sənsən. Sənin hər bir sözün mənim üçün əvəzsizdi, qanundu. Ancax, ata, indiyə qədər sizdən gizli saxladığım bir sirri sizə deyim. Düz bir il bunnan əvvəl bir məleykə donunda mana can verir. Təbrizdə Məqsud adında bir oğlana yazdığımı dedi, onunnan mən ömrü başa vurajağımı söylədi. Ata, o günü sizinlə məclisdə oğlanı gördüm. Ancax bunun adı Qəribdi, onun adı Məqsuddu. Ancaq mənə buta verilən oğlandı, niyə adını dəyişdirif, bilmerəm? Qaldı əmim oğlu Şahvələdi sən oğulluğa götürüfsən. Sənin də oğlun mənim qardaşımı. Bacını qardaşa vermək olmaz.

Xoca Sənan mətəl qaldı. Öz-özünə dedi:

– Mən bir fənd işlətməliyəm.

Oydu ki, Qoçu Mahmuda hələ söz vermədi. Ancax Qoçu Mahmud öz sözünən dönmədi ki, dönmədi. Bütün şəhərdəki nurani ağsaqqalları yığıf elçi getdi. Qızı Qəribə istədi. Ancax Xoca Sənan öz işini bilirdi. Dedi:

– Mahmud, mən qızı Qəribə verərəm, bu şərtən: Gərək Qəribə mana 40 kisə türk lirəsi gətirsin. Toyunu eliyif, qızı aparsın.

Qoçu Mahmud çox fikirreşdi, bu tələbə mətəl qaldı. Dedi:

– Əfəndim, qızın cehizi uzağı 40 tıməndi, sən nə danışsan?

Xoca Sənan dedi:

– Axırıncı sözüüm odu, oğul, 40 kisə türk lirəsi gələr, onda mən sana qızı verərəm, gəlməz – yox.

Mahmud gəlif başına gələn əhvalatı Qəribə danışdı. Qəribə xeyli fikirləşənnən sonra dedi:

– Gedək Sənan Xocanın yanına.

Gəldilər, xeyli söhbətdən sonra Qəribə dedi:

– Xocam, gərək mana 7 il möhlət verəsən. Onu da bil və agah ol, Şahsənəmi maa verən ərənnərdi. Onu sən mənim əlimnən ala bilməzsən. Yaxşısı budu, razılıq ver, ya da yeddi il möhlət ver.

Dedi:

– Oğul, 7 il sana möhlət verirəm, bir saat da anarı keçsə qızı ayrısına verəjəm.

O vaxtı qoçu Mahmud bir qazı çağırtdı, bir müftü çağırtdı, möhürü, böyük bir müqavilə yazdılar. 7 il tamamına Qərib geri qayıdıf 40 kisə türk lirəsini gətirməsə, Xoca Sənan qızı Şahsənəmi kimə istəsə ona verəjək.

Müqavilə imzalandı. Bir nüsxəsi Qəribdə, bir nüsxəsi Mahmudda, biri də Xoca Sənanda qaldı.

İndi keçək mətləbə. Sabahlarınız həmişə xeyirliyə açılsın inşallah. Qəribin o gecə gözünə yuxu getmədi ki, getmədi. Bir də gördü ki, bir qız uşağı gəlif, əlində bir balaca namə gətirif. Qərib naməni oxuyanda gördü ki, Qəribi xəttəm-xəttəm bir filan yerdə gözdüyürlər. Kim gözdüyür, onu Qərib bilmədi.

Qərib paltarını geyinif yavaş-yavaş həməni yerə gələndə gördü ki, bir qız dayanıf. Qəribi görən kimi işarəyən çağırtdı. Qız dedi:

– Mənim adım Ağca qızdı. Mən Şahsənəmin qaravaşiyam. Şahsənəmnən sana salam var, özü də sənəni görüşmək niyyətindədi. Sabahları bu vaxtı bu yerdə onnan görüşərsən.

Oydu ki, Qəribin ürəyi durdu. Aldı gərək burda nə dedi, Ağca qıza. Tərəfinnən biz deyək, siz şad olun.

Nə müddətədi hicran dağı çəkərəm,
Əridi ürəymin yağı, Ağca qız.
Qismət olub mən muradım alanda,
Sən olğınən mənə sağı, Ağca qız.

Ağca qız gözünən, qaşınnan dedi:

– Mənim başım üstə sağın da ollam, hələ qolunnan da tutaram.

Aldı Qərib ikincisini:

Ağ üzündə qara tellər puç-pulu,
Yarəb, kimə deyim dərdi, müşkülü?!

Pozuluf bağları, ötməz bülbülü,
Hanı bu bağbanın bağı, Ağca qız.

Aşıq Qərib oxur pür kəmal ilə,
Yazginən sözümlü, dur kamal elə.
Mənnən Şahsənəmə bir salam elə,
Söylə dərdi, hər növrəği, Ağca qız.

Ağca qız əlini öpüf gözünün üstə qoydu. Dedi:

– Can qardaş, nə deyirsən yerinə yetirərəm.

Qərib söznən dediyini dilnən də dedi. Sabahı səbirsizliknən gözdəməkdə olsun, əzizlərim, sabahınız həmişə xeyirliyə açılsın, inşallah.

Elə ki sabah oldu, vaxt gəldi çatdı. Qərib gəldi bağa, bir səmt-də dayandı. Gördü ki, Sənəm gələr. Qəribin baldırları tutuldu. Ağası nə təhəri göstərif, o libasda qarşısına gələr. Gəlhagəl, gəlhagəl iki həsrət xeyli bir-birinə baxıf tamaşa eliyənnən sonar salam verdilər, dilə gəldilər. Hər ikisi Allahdan irazı olduxlarını bildirdilər, bir-birinə tuş gəlmələrinə şükür elədilər. Onnarı bir-birinə yazana dualar oxudular. Ancax Qərib açılmadı. Sənəm dedi:

– Qərib, eşitdim babam məni sana verif, amma razı döyülsən?

Qərib omaxşığı¹, sazını sinəsinə alıf görək nə dedi:

Sənəm dedi:

– Qərib, niyə omaxşıyersən, noluf allaha şükür, nə var?

Qərib dedi:

– Niyə omaxşımıyım, ay xanım? Qulaq as, gör mənim yollarım bunnan sora hara düşüfdü? Qərib idim, bundan da qəribə düşmüşəm.

– Ay Qərib, başa düşmürəm, niyə qərib düşüfsən?

Qərib dedi:

– Qulaq as, bir sözlərimə fikir ver.

Dön bəri, dön bəri görüm üzünü,

Bəlkə getdim, yar, əyləndim, gəlmədim.

¹ Omaxşığı – doluxsundu

Fələk bizə belə yazmış yazını,
Bəlkə getdim, yar, əyləndim, gəlmədim.
Elə biliyənin Sənəmin üstünə ildırım töküldü.
Şahsənəm dedi:
– Qərib, qulaq as, gör birin də mən diyim:
Nəyə dönəm sən görəsən üzümü,
Get, Qəribim, sağlığınan gələsən.
Qadir mövlam rasta salsın yolunu,
Get, Qəribim, sağlığınan gələsən.
Qərib baxdı ki, Sənəmin irənki elə dəyişif ki, Allah göstər-
məsin. Yar yardan ayrılmaq çox çətin şeydi. Onatan Qərib birini
də aldı:

Yaxşı olar hər kəsin öz vətəni,
Kim axtarır qürbət eldə itəni.
Qızılgül yerinə qaratikəni,
Bəlkə dərdim, yar, əyləndim, gəlmədim.
Şahsənəm dedi:

Ülkər doğar, işıx verər ucadan,
Xəbər allam bəzircannan, xocadan.
Əziz bayramlardan, əziz gecədən,
Get, Qəribim, sağlığınan gələsən.

Aldı Qərib:

Qərib deyər, mənim dinim-imanım,
Qara göz üstündə qaş kamanım.
Yeddi ildi sənə əhdi peymanım,
Bəlkə getdim, yar, əyləndim, gəlmədim.

Şahsənəm mat-məətəl qaldı, dedi:

–Aya, ay Qərib, qulaq as gör, nə deyirəm?
Bu dərd Şahsənəmə xeyli səmərdir,
Yar, sənün ürəyin daşdı, dəmirdi.
Yeddi il dediyin xeyli ömürdü,
Get, Qəribim, sağlığınan gələsən.

Bəli, cavaf yetdi yerinə. Qərib Xoca Sənanın olan əhdi-peymanına, Xoca Sənan onnan nə qədər başdix istəməsinnən, nə işlər oluf, hamısını Şahsənəmə danışdı. Şahsənəm dedi:

– Can, Qəribim, atamın məni sana verməyə könlü yoxdu. O səbəbə o axcanı, qızılı o yüksəyə qaldırif. Qəribim, bil və agah ol öldüm torpax, qaldım sən, – deyif Qəribin boyuna sarışif dodaqlarından busə götürüf ayrıldı.

Qərib yola hazırx görüf, ana-bacısını Mahmuda tafşırđı. Türk torpağına, Osmannı diyarına yola tüşdü. Yollarda bir mənzil o kəndə, bu kəndə, orda məclis quruf, burda məclis quruf getməkdə olsun. Gəlhagəl, gəlif Qars tərəfə çatdı. Qərib Qarsda qalmaxda olsun, məclis qurmaqda olsun, eşit indi Şahsənəmnən. Şahsənəm öyə gəlif, anasını çağırif başına gələn əhvalatı, atasının bu zülümkar işini – Qəribdən qırx kisə türk lirəsi istədiyini anasına bildirdi. And içdi ona, yeddi il mən yas saxlıyıjam. Qərib gələnə qədər əyər mana bir söz desən, onnan sora səni Allahına tapşırıjam. Özü də götürüf “Kərəm köçdü” qaydasına nə oxuyur, biz deyək tərəfinnən, siz şad olun, inşallah.

Getdi, canan getdi, heç inanmazıdım,
Aşiqindən ayrı qalan sevdiiyim.
Əyər görməsəydım dayanmaz idim,
Qəmin dəryasına dalan sevdiiyim.

Arzulayıb getdi dağlar ardına,
Can dayanmaz ayrılığın dərđinə.
Bayqu gəlđi məsgən saldı yurduna,
Özü gedif, yurdu qalan sevdiiyim.

Bir gül idim qırılmışam budaxdan,
Öpəmmədim, üzdən, gözdən, dodaxdan.
Tifil kimi ayrı düşdüm qucaxdan,
Canımı odlara salan sevdiiyim.

Şahsənəm yol gözdəsin, qulluğunuza Qəribdən deyim. Elə ki, Qərib Sənan dağının arxasına gəlđi, Qarsa gəlif çatdı. Gəlhagəl bir çay üstündə gəlif namaz qıldı. Yuxarı baxanda gördü kü, bir bölük

durna avaznan oxuya-oxuya Tiflisə doğru gedir. Canına yaloy² tüşdü Qəribin. Götürüf burda “Mansuru” havasına nə deyəcək, bir iki bəndini deyək Allah sizə can sağlığı nəsiv eləsin, inşallah.

Haradan gəlirsiz, hara gedirsiz?
Uçursunuz siz hayana, durnalar?
Mən qəribəm, siz də qərib ötürsüz,
Döndərdiz qəlbimi qana, durnalar.

Tökülüf hər yana teliniz əyri,
Nədənsə nazikdi aşıqın bağı.
Nola yön çevirə Tiflizə doğru,
Şahsənəm köksünə qona, durnalar.

Durnadan xəbərmi çıxandı, sözümlü qayıdasıdı?! Aldı Qərib birini də:

Qəribəm, baxınız bu qəmli sözə,
Yanıb qara bağırm dönübdü közə.
Mənnən salam deyin qoca Tiflizə,
And verirəm o sübhanə, durnalar.

Qərib başdadı yol getməyə, kəndbəkənd, şəhərbəşəhər məclislər qurdu, söhbətdər elədi. Gündə bir mənzil, teyyimənazil gəlif Hələb şəhərinə çatdı. Gəzə-gəzə gəlif bir bazara yetişdi. Bazarın böyründə çayxana varıydı. Ancax çox məqamlı yerdə, çox gözəl yerdə tikilmiş bir çayxanadı. Gələn-gedən çoxuydu. Qərib çiyində saz içəri girən vaxtı ayna-bayna boylananda xalq buna tərəf baxdı. Qəribi görən kimi:

– Aşix əyləş, aşix buyur.

Qəribi bir yerdə əyləşdirdilər. Qərib bir iki stəkan çay içənnən sora ağı başına gəldi. Sizə kimnən deyim, şəhərin paşasınan, Məlik paşadan. Məlik paşa Hələb şəhərinin hökmdarıydı. Gələnə, gedənə fikir verərdi, qəriblərnən çox xoşu vardı. Özü də çox aşixpərəst adam idi ki, aşiq görəndə dininnən, dönünən çıxardı. Qəribi görən vaxtı, bir az aralıda əyləşdi, guya Qəribi görmür. Camaat Qəribin başına yığılıf ordan-burdan Qəribə dedilər ki, bir

² Yaloy – alov

az çalsın. Qərib sazını köynəyinnən xilas eliyif başdadı oxumağa. Qərib bülbül kimi cəh-cəh açdı. Başdadı gözəl-gözəl sözdər oxuyuf, gözəl ustadnamələr deməyə. Bütün Hələb şəhərinə yayıldı ki, şəhərə əcəm aşığı gəlirdi.

Bəli, Məlik paşa yavaş-yavaş aşix Qəribin yanına gəldi. Salam elədi.

– Oğul, haralısan?

Dedi:

– Baba, Təbriz şəhərinəyəm.

– Buralara meylin nə təhəridi, nə yaxşı gəlifsən?

– Baba, dolanmaq üçün, qazanc üçün gəlmişəm.

– Oğul, bizim burda böyük aşiq var, böyük sənətkar var, İbsi adında. Olma, bilmə onnan ixtiyarsız sən burda saz çalasan. Sabahdan sana fikir verirəm, o, gəlif sana pisdik eliyə bilər.

Qərib dedi:

– Nə olar, əfəndim, iki gülüşənin biri yıxar. Ancax Qərib oxuduqca Qəribin gəliri artdı. Qəribə o qədər qızıl pul verdilər ki, gəl görəsən. Qərib dedi, daha ömrüm boyu burda qalmalıyam.

Bəli, aşix İbisiyə gedif xəbər çatdı ki, çayxanada filan aşix oxuyur. Aşiq İbsi saymazıyana gəldi gördü, bir cavan uşaxdı 20-22 yaşında. Dedi buna nə var, bu saat bunun əlinnən sazını alaram. Gəlif Qəribə salam verdi. Dedi:

– Oğul, haralısan?

Dedi:

– Bəyim, Təbrizdəyəm.

– Oğul, buraya nə cür gəlifsən?

Dedi:

– Heç, saz çalif qazanmağa gəlmişəm.

– Oğul, sənənin aşixlıxdan məyər xavarın var?

– Bəli, ustam, özümə görə tanrı mana da verir.

– Oğul, dediyin düz olmasa, sınağımmnan çıxma bilməsən onda sənənin halın neyə olar?

– Onda da sazımı verərəm çıxaram, gedərəm, ayrı bir sənət öyrənərəm. Nə olacaq, heç aşixlıq eləməyəm.

– Oğul, o ki belə diri-diri danışsan, onda mən səni bir sınağa salajam, əyər o sınaxdan çıxsan onnan sora sən aşılıx eliyə bilərsən.

– Əfəndim, siz kimsiniz?

Dedi:

– Mən aşiq İbsiyəm, Məlik paşanın aşığıyam. Mənnən kötü, mənnən böyük burda aşiq yoxdu.

Dedi:

– Əfəndim, olsun, nə deyirəm. Ancaz mən sazımı çalajam, sözümü də deyərəm, kim olur, olsun.

Aşiq İbsi qeyzə gəlif dedi:

– Oğul, mən bu saat sənnən bir neçə söz xavar alajam. Mən sana bir neçə yol göstərərəm, o yola, o raha düzəlsən onnan sonra mən də bilərəm sən kimsən. Əyər düzəlməsən, and olsun Allahın böyüklüyünə səni burda o qədər döydürərəm ki, bir də gedif öz vətəni tapı bilməyəsən.

– Baş üstə, usta, nə deyirəm.

Aşiq İbsi uşaq göndərdi ki, onun sazını gətirsinlər.

Bəli, aşix İbsinin sazını gətirdilər. Hərə bir tərəfdən onun başına yığıldı. Hamı gözdüyüdü, görən aşix İbsi bu cavanın başına nə açajax, onu nə hala salajax?

Məlik paşa da lap başda əyləşif aşixlərin beytdəşməsinə fikir verirdi. Aşix İbsi aldı görək nə deyir. Qərib ona necə cavab verir:

Aşix, nə sürətnən girdin meydana,

Bu meydanda ərkan olu, yol oldu.

Mərd aşixsan danış mərdi-mərdana,

Bu xüsusda qovğa olu, qal olu.

Hər yerdən İbsiyə “afərin” dedilər, “əhsən” dedilər. Ancax Qəribə yaman soyux-soyux nəzər yetirdilər. Qərib gözünü gəzdirif gördü kü Məlik paşanın gözdəri bunun üstündədi. Aldı Qərib:

Aşix, mənlik edib girmə meydana,

Bu meydanda yavaş eşqin sərt olu.

Aşılıx dediyin qıldan incədi,

Kəndini qurtaran yəqin mərd olu.

Qəribin sözü tamam olan kimi, Məlik paşa fikir verir, dedi axı
görüm bunun cavabı nə təhəridi. Onatana aşix İbsi qeyzə gəldi,
dedi: – Oğul, elə döyül, indi deyəcəm, qulaq as.

Badəmi içifsən, gəlifsən coşa,
Nədi bu qeylü qal, nədi tamaşa?
Əlini vurmağın tilsimli daşa,
Eylə sanma hər çiçəkdə bal olu.

Qərib dedi:

– A kişi, elə döylü.

– Bə hancarı?

Dedi:

– Qulaq as:

Ustad, çox danışma, otur yerinə,
Çox danışsan kül tökərəm dərinə.
Bir kəsdə ki, gəc baxanda pirinə,
Pirinə gəc baxan çox namərd olu.

Hər yerdən Qəribə “əhsən” dedilər. Aşix İbsi gördü ki, tərəzi
Qəribə doğru əyir. Dedi, indi deyim qulaq as:

Aşix İbsi deyir xeyli coşufsan,
Bu meydanda canu başdan keçifsən.
Bildim ərənnərdən badə içifsən,
Danış, bülbül dilin indi lal olu.

Qərib ana, bana baxdı, gördü camaat bunun üzünə yaman
boylaner.

– Ay oğul, cavab ver görüm, indi nə təhər dönəcəksən? Bülbül
kimi avazın, Məlik paşanı məst eliyif.

Mən Qəribəm, qorxum yoxdu ölümünən,
Hər bir kəlam gəlir mənim dilimnən.
Quş da olsan, uçammazsan əlimnən
Uçarsansa, iki gözün dörd olu.

Qəribi belə hazırcavab görən Məlik paşa bir könüldən min
könülə Qəribə vuruldu. Qərib çox xoşuna gəldi; saz çalması, avazı,
Məlik paşanı heyran elədi.

Dedi:

– Oğul, adın nədi?
Dedi:
– Paşam, adım Qəribdi.
– Oğul, əyər mənim ozanımlı alt etsən sənə xeyrim dəyər.
Qərib dedi:
– Ustad İbni ixtiyar versə deyərəm.
İbni dedi:
– Başımı qurtar.
– “Başımı qurtar” deməyi bir az Qəribə yer elədi. Camaat çay-xanaya elə doluf ki, elə bilinən ki, tamam şəhər əhli ora yığılıf.
Burda götürüf görək Qərib “Osmanlı kərəmi” qaydasına nə deyəcək – tərəfindən biz deyək, siz şad olun:
Səndən xəbər alım əyləşən ustad,
Əl tutmasa sazı necə çalarsan.
Ab-atəşi, xaki-baddan ayırsan,
Mayan ki, olmasa necə bitərsən?!
Məclisdəkilər bu sözə çox fikir verdilər. Aşix İbni dedi:
– Oğul, qoy bir az fikirləşəm, de ikisinə də birdən cavab verərəm. Onatan aldı Qərib:
Kamilsənsə gir meydana cəng elə,
Haq dilək diləsən qalmazsan belə.
On səkkiz bürc üstə qırx səkkiz çala,
Nizamsız, kandarsız necə enərsən?!
Məlik paşa qışqırdı:
– İbni, cavab ver. On səkkiz ildir ki, səni yemliyəm, zər içində saxlıyıram. İndi bir uşağa cavab verə bilmərsən.
Aşix İbni dedi:
Paşam, qoy üçüncünü nə desin sora üçünə də birdən cavaf verəjəm. Onatan aldı Qərib:
Qəribəm, gəlmişəm, yucadı yolum,
Yucadı kəlamım, yucadı dilim.
Göydə uçan quşlar hesabsız malım,
Səni çoban etsəm necə gedərsən?!

Bu kəlməyə xalx o qədər güldü ki, İbsi özü də mat qaldı. Qərib cavab gözlədi. İbsi sazı verdi, Qərib almadı.

İbsinin sazını özünə qaytarıf dedi: mən bura düşmənçiliyə gəlməmişəm, dostluğa gəlmişəm. Ancax günah özündədi.

Məlik paşa Qəribi malikanəsinə aparıf ona bir oda verdi, donnux təyin elədi. O günənən Qərib Məlik paşanın aşığı oldu.

Böyük bir məclis quruldu. Aşıq Qəribi çox oxutdular, çox bəyəndilər. Məlik paşa dedi:

– Oğul, sən ki, belə gözəl oğlan, yaxşı sənətkarsan nədən tərkivətən olufsan, nəyə görə bu çöllərə düşüfsən?

Qərib dedi:

– Əfəndim, əyər ixtiyar versən, onu mən saznan deyərəm, söznən deyərəm.

– Oğul, mən də istəyirəm elə sən saznan deyəsən.

Aldı Qərib görək “Quba Kərəmi” havasına nə dedi, tərəfinnən biz deyək:

Çərxi-fələk ilən şətrənc oynadım,
Oynadıxca məni uddu, nə edim?
Mən canımı dirəm-dirəm döşürdüm,
Fələk kandarından darddı, nə edim?

Məlik paşanın gözdəri doldu, dedi:

– Oğul, bu fani dünyada hamının başına gəlir.

Qərib dedi, qulaq as:

Dedim fələyinən oynuyan udmaz,
Təqdir yazdığına tədbir bulunmaz.
Gövhər kanı hər nadana satılmaz,
Fələk məni ucuz satdı, nə edim?

– Oğul, oğul, mənim qanımı qaraltma, sən Allah. Sözüni tamamla, görüm dünya başımıza nə iş gətirir:

Aldı Qərib:

Aşıq Qərib oxur, söhbətə başdar,
Car oldu gözümnən, qan ilə yaşdar.
Bir bağ saldım möhnət ilə, qardaşdar.
Fələk dalğasınnan atdı, nə edim?

Məlik paşa Qəribə dedi:

– Oğul, mənim himayəmdə, mənim pənahımda tamahı tox, gözü tox ol. İnşallah muradına yetərsən.

Qərib burda qalmaqda olsun. Eşidin Tiflis şəhərinnən. Qərib gedənnən sonra, Şahvələd çox tədbirlər gördü Sənəmi alsın, çarə olmadı. Neçə dəfələrnən uzaxlardan Qəribin ölüm xəbərini gətirdilər. Qəribin guya qanı köynəyini gətirdilər. Yüz cürə əməllər, hiylələr işdətdilər. Sənəm öz dediyinin üstündə durdu. Nə dil verdi, nə əl. Göy geyib, qara örtüf, hər cümə günü Qəribin anasını, bəjisini yoxluyuf, öz anasının yanında, öz namusunun üstündə 6 il tamam yol gözdədi. Şahvələd günü-günnən başdadı gənə hiylələr qurmağa. Qarılar göndərer, qızdar göndərer, qocalar göndərer. Sənəmi yoldan çıxara bilmer ki, çıxara bilmer.

Bir gün Bəsti bazarrıx eliyən vaxt gördü bir qərib xocadı, üzünən-gözünən nur yağər. Haryasa hazırlaşər. Bəsti utanmağın buraxıf, xocuya yaxınnaşıf dedi:

– Baba, yolun harayadı?

Xoca dedi:

– Qızım, Türkiyəyə səfər eliyəsiyəm, ya İzmirə, ya da İstanbula gedəjəm, oralarda işimi qurtarıf, inşallah Hələbə üz tutajam.

– Baba, başına dönüm sənənin adın nədi?

Dedi:

– Qızım, nəyinə lazımdı mənim adım?

Dedi:

– Baba, soruşuram, nə olar?

Dedi:

– Qızım, adım Salehdi. Mana Saleh Sövdagər deyəllər.

Baba, nə vaxt yola düşəjəksən?

– Qızım, inşallah, bir-iki aya yükümü tutuf gedəsiyəm.

– Allah sənənin üstündə dursun, baba, sənənin bir sifariş eləsəm Hələbə, İstanbula, İzmirə apararsanmı?

– Qızım, mənim gözüm üstə, havaxt istəyirsən.

Oyduku Bəsti özünə gəlif bu işi Şahsənəmə danışdı. Dedi:

– Ay Şahsənəm, iki aydan sonra Türkiyəyə bir belə xoca gedir. Əyər onnan ismarış eləsək, görən qardaşım eşidif özünü bizə yetirərmi?

Sənəm dedi:

– Hə, bu gözəl oldu! Ey lap yerinə düşdü. Gəl mana yoldaşdım elə, bir misgər xanaya gedək.

– Ay qız, ay Sənəm, misgər xana nədi?

Sənəm dedi:

– Gedərsən, bilərsən.

Sənəm Bəsdinən baravar misgərin yanına gəlif misgərə dedi:

– Misgər, mana bir cam düzəldərsən. Bir içimlik su tutan cam olsun.

Misgər dedi:

– Baş üstə.

– Ancaq üstünə də belə yazarsan:

“Şahsənəmi Şahvələdə verillər.

Harda görsən, ol Qəribə de kəlsin”.

Böyük hərfərlə yazarsan, özü də aydın yazarsan, kim əlinə alıf o camnan su içsə, oxuyuf başa tüşsün.

Misgər dedi:

– Qızım, mənim başım üstə. Ancaq sənən bir manat qızıl alajam.

Sənəm dedi:

– Ay rəhmətliyin oğlu, bir nədi, istəsən laf beş manat da verəjəm. Elə olsun sən bu camı hazır elə. Baba, havaxt hazır olur bu?

– Beş gününə sonra gəlif apararsan.

Elə ki, cam hazırlanır, Saleh Sövdakar yola düşəsi oldu. Bəstiyən Sənəm Saleh Sövdəkarın yanına gəlif bütün başdan ayağa olan işlərinin hamısını Saleh Sövdakara danışdı. Saleh Sövdəkarın özünən asılı olamuyarax gözünən yaş tökülməyə başladı.

Qızım, bir neçə il bunnan əvvəl mana niyə demərdin ki, mən səni muradına çatdıreydim.

Sənəm dedi:

– Baba, indi işdi, belə oldu. Yaqın Allahtalanın özü belə yazıfmiş.

– Qızım, savax mən yola tüşörəm. İnşaallah, sənnən görüşərik.

Sabahlarımız həmeşə xeyirə açılsın, qəflələr, kəcavələr bağlanıf, Xoca Sənan dağının ətəyindən Türkə doğru yol başdıyan vaxtı Sənəmnən Bəsti Xocanın qabağını kəsdilər. Görək burda nə deyillər, biz deyək tərəfinnən, sizə can sağlığı qismət olsun, inşaallah.

Aldı Şahsənəm görək nə dedi:

Başına döndüyüm, ay Xoca baba,
Harda görsən, ol Qəribə de gəlsin.
Sənə qismət olsun o gözəl Kəbə,
Harda görsən, ol Qəribə de gəlsin.

Saleh Sövdəkar dedi:

Başına dolanım gözəl övladım,
Taparam Qəribi, deyərəm gəlsin.
Yolunda qoyaram varı, dövləti,
Taparam Qəribi, deyərəm gəlsin.

Aldı Şahsənəm:

Xocam, bu naməni ona aparsan,
Elə bilki Kəbə evin yaparsan.
Ya Misirdə, ya Hələbdə taparsan,
Harda görsən, ol Qəribə de gəlsin.

Saleh Sövdəgar:

Çəkərəm karvanı uzaxda çada,
Göz yaşın məni də yandırdı oda.
Bu qırx qatar malım yolunda fəda,
Taparam Qəribi, deyərəm gəlsin.

Aldı Sənəm:

Bahar olcaq qızıl gülü dərəllər,
Dəribən də pünhan yerə sərəllər.
Şahsənəmi Şahvələdə verəllər,
Harda görsən, ol Qəribə de gəlsin.

– QIZIM, mənim gözüm üstə. Qulaq as, gör nə deyirəm.

Mən Salehəm, yüklərimi qataram,
Qatar-qatar meydannarda acaram.
Pulum da olmasa, malım sataram,
Taparam Qəribi, deyərəm gəlsin.

Söz cavabı tamam oldu.

Sənəm dedi:

– Saleh baba, al bu camı, içi dolu axcadı. Türkiyədə hansı yerdə aşix gördün, məclis gördün, şərbət qayır, atan-anan ehsanına payla. Bu cama kim sahib dursa, kim yiyə çıxsa, haman naməni ona ver. Ancax adını öyrən, adı Qərrib olsun.

Saleh Sövdəkar razılıq edif, halallaşif ayrıldı. Allaha çox şükür oxudu ki, məhəbbət, sevgi nə qədər müqəddəsdi.

Bəli, ustad dili yüyrək olar. Düz dörd ay Saleh Sövdəkar yol gedif ticarət elədi. Gəlhagəl, kəndbəkənd, şəhərbəşər – ustad dilin-nən deyək – orda malını açdı, orda pulunu tökdü, orda aldığı aldı, satdığı satdı. Həm şərbət paylıyır, həm aşixləri yoxluyur, həm də məclislərdə Qəribi axtarmaxdı. Bir gün, iki gün dincəlif, gənə yoluna düşdü. Aradan dörd ay keşdi, gəlif Hələb şəhərinə çatdı. Malını satmaxdan ötrü, bazarlardan ixtiyar almaxdan ötrü bir xeyli ənam götürüf şəhərin sahibi Məlik paşaya ənam apardı. Getdi, şəhərdə alver eləməyə ixtiyar alsın. Məlik paşanın sarayında böyük bir məclisə tüşdü. Baxdı ki, böyük bir məclisdi. Ortalıxda bir aşix var-gəl eliyir. Vallahı elə bil bül-bül cəh-cəh vuror.

Saleh Sövdəkar bir kuzə şərbət düzəldif xəlqə müraciət elədi, dedi:

– Ay camaat, peyğəmbər mövlüduna şərbət paylayıram. Peyğəmbərin ehsanına, peyğəmbərin savabına görə gərək alif mənim şərbətimi qəbul edif içəsiniz.

Camı dolduruf Məlik paşıya, onun əyanlarına verif sonra bir cam da dolduruf gətirif aşığa uzatdı, dedi:

– Aşix, isminiz nədi?

Qərrib dedi:

– Baba, adım Qərribdi.

Saleh sövdəkar dedi:

– Qərib can, bu piyaləni bir nuş elə, özünə də bir yaxşı nəzər ver.

Qərib piyaləni nuş eləyif, “bismillah” deyif, içif qurtarannan sonra camı oxuyanda nə görsə yaxşıdı. Camın üstünə yazılıf ki, Şahsənəmi Şahvələdə verillər, harda görsən, ol Qəribə de gəlsin”. Qərib mətəl qaldı.

– Baba, sana qurvan olum, bu camı sən hardan alıfsan, sana kim verdi?

– Saleh Sövdəkar olduğu kimi başına gələni açıf Qəribə danışdı. Civinnən çıxardıf naməni verdi. Qərib naməni oxuyuf, halı olannan sora oturdu.

– Camaat fikir verdi Aşix Qərib qızgın oxuduğu yerdə bey-qafildən bu nə cam idi, bu nə iş idi ki, bu Saleh Sövdəkar nə etdi ki, Qərib belə dayandı.

– Ordan-burdan camaat dilləndi:

– Aşix, sana qurvan olum, aşix, məclisi yarımçıq qoyma, dastanını tamam elə, biz dastana qulax aserix.

Aşiq Qərib xeyli fikirləşənnən sonra naməni bir də oxudu. Aşiq Qərib naməni oxumaqda olsun yenə sizə Tiflisdən xəbər verem.

Bəli, o güllü-çiçəkli, o çal-çağırır, qaynıyif – daşan Tiflis şəhərində genə hamı öz kefindəydi. Şahvələd elçini elçi dalınnan göndərərdi, hər dəfə Xoca Sənan Şahsənəmin şərtinə əməl eliyirdi. Şahvələd neçə dəfə yalannan Qəribin “öldü” xavarını gətirifdi. Xoca Sənan dediyinnən dönməmişdi.

Şahsənəm göy geyif qara bağlıyif genə öz yerində oturdu ki, oturdu. Ana, ata nə illah elədilər, Şahsənəmi yola gətirə bilmədilər. Hamı ələcsiz qalif yeddi ili gözdüyəsi oldular.

Günnərin bir günündə Şahvələd şəhərin əyanlarınnan, ağsaq-qallarınnan bir neçəsini götürüf Xoca Sənanın qapısına gəldi, dedi:

– Mehriban əmi, axı bu qədər gözdəmək olmaz, Şahsənəm uşaqlıxdan mənim göbəkəsməm, nişanımdı. Niyə vermirsən?

Əmisi dedi:

– Oğul, mən səni oğul götürsəm, sən Şahsənəmin qardaşı olursan, bu söz həxdə, gənə qismət sənindi, mənə işim yoxdu. Qızın özünən danış.

Şahvələd bibisinin yanına gedir:

– Ay bibi, bax bu qədər camaatı burya tökmüşəm, qohum-qardaş qapına yığılıf, elçi gəlif gör qızın nə deyir. Razılıq versin, vermir mən özümü Kürə atajam.

Bəli, Şahsənəmin anası çarşavını başına salıf qızının otağına gəldi. Gəldi gördü kü, gənə gözünü yollara tikif ağlıyır, başına göy bağlıyıf, özü də qara geyinif. Anası qızı bir az dannadı, bir az o yannan-bu yannan, axırda dedi:

– Ay qızım, dünyanın axırı yoxdu, sən də qojalersan, mən də bu gün-savax bəlkə öldüm, sənəin toyunu görmədim. İndi sənə bir üç kəlmə sözüüm var, ona cavab verginən. Aldı “Dilqəmi” qaydasına görək nə dedi:

Qohum-qardaş yığılıfdı sevincə,
Bəydən elçi gəlif, qızım, nə dersən?
Gözlər şəhla, qamət uca, bel incə,
Bəydən elçi gəlif, qızım, nə dersən?

Sənəm xeyli fikirəşdi, dedi:

– Aneyi-mehriban, mənə niyə vadar eliyirsən?

Şəhla gözlərinin kiprikləri yuxarı qalxdı, dodaxları elə bilginnən püstə açıldı. Yavaş-yavaş anasına belə bir cavaf verdi:

Qohum, qardaş qoy var olsun yerində,
Ana, qismət desə, mən nə deyərəm.
Meyli yoxdu nə acıda, şirində
Ana, qismət desə, mən də deyərəm.

– Ay qızım:

Səksən tümən verifdilər, qol bağı,
Bağdatdan gəlifdi qızıl qol bağı.
Xalılarnan bəzədifdi otağı,
Bəydən elçi gəlif, qızım, nə dersən?

Sənəm dedi:

Zülfüm kimi ömrüm yolu qap-qara,

Yeddi ildir qovrulmuşam mən nara.
Necə baxım Qərib verən ilqara?
Ana, qismət desə, mən nə deyərəm.

Arvad xeyli dizinə döydü, ağladı, sızıldadı, gördü heç qız yola gəlmer – dedi:

Ana quşlar yuvasında dayandı,
Yeddi dəfə dağlar yaşıl boyandı.
Mənim fikrim əlbət sənə əyandı,
Bəydən elçi gəldi, qızım, nə dersən?

Sənəm dedi qulaq as:
Sənəm deyər qəlbimdən şikəstəyəm,
Eşqə müftəlayam, əlbət xəstəyəm.
Sən bilirsən yeddi ildi yastayam,
Ana, qismət desə, mən nə deyərəm?

Sənəm sözlə dediyi kimi, dillə də dedi:
– Ana, hələ yeddi il tamam olsun, sora da qismət.
Necə ki, Qərib gəlməyif, mənənin heç kimə getdi yoxdu, nə eliyirsən elə!

Bəli, arvad qayıtdı öz yerinə, cavabını aldı. Hər kəs öz yerində oturmaxda olsun, sizə danışım Hələb şəhərinnən.

Bəli, o ku Şahsənəm anasına dedi ki, ana, sən get öz işində ol, mən Qəribi gözdüyəjəm. Bunlar gözləməkdə olsunnar, sizə kimnən deyim – Qəribdən.

Elə ki, Qərib məktubu oxuyuf Sənəmin dərinnən halı oldu, dünya başına dolandı. Üzünü xalxa tutuf dedi:
– Ay camaat, mənim başıma gələn çox müşgül məsələdi. Mənim işim çox çətindi. Üzümü tuturam ağalar ağasına, inşallah o düzəldər.

– Ay Qərib, nə oluf, bu məktuva nə yazılıf?
Qərib dedi:
Qulaq asın, sizə deyim, ay camahat. “Ovşarı”havasına görək nə dedi: biz deyək, siz şad olun:
Nazlı yardan bu gün bir namə gəldi,
Əyər doğru olsa qırıb belimi.

Bunnan sonra mən neylərəm sağlığı,
Qadir mövlam necə versin ölümü?
Qəribin dərdinə yanan kim, ağlayan kim. Qərib birini də aldı:
Eşqin badasından ziyada içdim,
Qaynadım, qaynadım odlara düşdüm.
Vətənsiz quş idim, havaya uçdum,
Tərk elədim vətənim, elimi.
– Ay Qərib, özgə nə yazıflar? Dedi qulaq as:
Mən Qəribəm, hər badəni içməyəm,
Hər yetənə gizlin sirrim açmaram.
Müxənnətin körpüsünən keçməyəm,
Coşğun çaya uğradaram yolumu.

Söz cavabı tamam oldu. Qərib başına gələni xalqa danışdıf, Saleh Sövdagara böyük təşəkkür bildirdi. Bəli, hamı yerdən Qəribə uğur dilədi. Bir Məlik padşadan başqa. Qərib ölçüf-piçdi, hesafladı, düz altı il 11 ay keçif. Hələbdən Tiflisə üç aylıx karvan yolu ydu. Müqaviləsinin vaxtına bir ay qalıf. Axşam-sabah, günorta namaz üstə, dua üstə Məlik paşaya yalvardı:

– Məlik paşa, mənə azad elə, uşaqlarının başına bağışla. Olmadı. Məlik paşa heç razılıq vermədi ki, vermədi. Axırda Qərib yenə Məlik paşanın yanına gəldi. Ağladı, sızdadı, başına gələnnəri dəfələrlə gənə danışdı.

– Ay Məlik paşa, indi sənə mənə bir üç kəlmə sözü m var. Əyər qəbul eləsən o sözdəri oxuyaram. Qəbul eləməsən də özün biləsən.

Məlik paşa başını qaldırır:

– Oğul, oxuyursan oxu, mən nə deyirəm.

Götürür burda “Dastanı” havasında görək nə deyəcə, biz deyək, siz şad olun.

Başına döndüyüm, can Məlik paşa,
Əfəndim, sultanım, mənə qoy gedim.
Səni görüm dövlətinən yüz yaşa,
Əfəndim, sultanım, mənə qoy gedim.

Məlik paşa dedi:

– Oğul, Qərib, mən istərdim mənim bağımndan bülbül əhsiy olmasın. Sən namərdlik eliyirsən. Belə şeymi olar? Axı biz sənə ilqar bağlayıf, söz danışımdıx ki, ömür boyu sən mənim yanımda olajaxsan. Nə qədər mal-dövlət, nə qədər axça-qızıl istəyirsən verim, kimi istəyirsən, lap öz qızımı al. Ancax Qərib, burda qal, mənim yanımda ol. Onatan Qərib gözlərini qaldırır dedi:

– Sana qurban olum, qulaq as:

İtirdim ceyranı çöllərdə qaldı,
Uçammadı sonam göllərdə qaldı.
Şahsənəmin gözü yollarda qaldı,
Əfəndim, sultanım məni qoy gedim.

Məlik paşa dedi:

– Oğul, oğul, de, de sözünü qurtar, mən də deyəcəm.

Aşiq Qərib sənin adına quldu,
Məni sən bağışla Qərib bülbüldü.
Ya bu azad eylə, ya da ki, öldür,
Əfəndim, sultanım, məni qoy gedim.

Məlik paşa dedi:

– Qərib, get sabah gəl, bir cavab deyərəm.

Cəmi müqaviləyə, vədəyə üç gün qalır. Məlik paşanın Məsim adlı ağıllı bir vəziri var idi. İşdən hali idi. Məlik paşaya dedi:

– Əfəndim, Qəribi azad elə. Nə istəsə ver, qoy getsin. Hamısı birdi, o qaydasıdı. Çünki üç günə sonra onun nişanlısını ayrısına verəllər. O da namusuna sığırdırır oraya gedə bilməz. Belə gözəl yaşayışı o, əlindən verməz. Hökmən o, sənin yanına qayıdır gəlməliidi.

Sanki Məlik paşa yuxudan ayıldı. Dedi:

– Oğul, Məsum əfəndi, çox düz deyirsən.

Oydu ki, Qəribin gəlməyini gözlədilər. Sabahlarımız xeyirliyə açılısın, sabah açıldı, cəmi iki gün qalır. Allah göstərməsin ilan vuran yater, Qərib yatmer. Gəldi Məlik paşanın qarşısında baş əydi, altı ildə heç onun qarşısında baş əyməmişdi. Qarşısında yalvarıb dedi:

– Məlik paşa, məni balalarının başına bağışda.

Məlik paşa Qəribin qaşından öpüf dedi:

– Oğul, sana halal olsun, mən səni sınağa salmışdım. Təmən-
nan nədi de.

– Paşam, mənim təmannam qırx kisə türk lirəsidir.

Məlik paşa əmr verdi. Qəribə iki dəfə özü istədiyindən çox qızıl
verdi. Hələbin gözəl parçalarının, Məlik paşanın özünün ixtiyarında
olan gözəl şeylərdən; vəzinnən yüngül, qiymətdən ağır nə var idi bir
heybə baş-ayaq doldurdular. Oydu ki, Qərib bu gözəl işi görən vaxtı
çox şad oldu. Ayrılan vaxtı hamısının gözdəri doldu. Götürüf görək
burda Məlik paşaya bir-iki bənd nə deyir, biz deyək siz şad olun,
həmişə kefiniz kök, damağınız çağ olsun:

Nanı-nəməyin yemişəm,
Halal eylə, Ağa, məni.
Sözünə bəli demişəm,
Halal eylə, Ağa, məni.

Fələk salıb məni dərdə,
Ya qismət görüşək bir də.
Həm batində, həm zahirdə,
Halal eylə, Ağa, məni.

Qəribəm, verdim salavat,
Dilimdədi xoş kəlamət.
Sən sağ ol, mən də salamat,
Halal eylə, Ağa, məni.

Söz tamam oluf, öpüşdülər, görüşdülər. Nolajax, ayrılıxdı.
Hökman göz yaşı olmalıdı.

Qərib şəhərdən çıxıf başdadı Hələb dağlarının döşünə doğru
çuxurları, yolları nə təri getsin?! Karvanımı gözdəsin, piyadadamı
getsin? Xeyli gəldi. Demək olar ki, on ağac Hələbdən ayrılıf,
axşamladı. Qurd-quşdan xilas olmaq üçün bir umutdu yerə çəkiliş
fikrə getdi. Elə də uyudu. Yuxuda bir nəfər ona dedi:

– Ey Qərib, səni bu sövdəyə salanı heç yad edirsənmi?

Elə bil Qəribi ildırım vurdu, yuxudan ayıldı, dedi:

– Vah, İlahi, axı məni bu dərdə salan var. Məni bu yola
müftəla eliyən var. Mən onları niyə yadıma salmeram. Burda

götürüf “Osmanlı bəhrinə” /Osmanlı divanisinə/ görək Qərib nə deyir, biz deyək, siz şad olun:

Yerin-göyün sahibisən, yaradan, sənnən mədəd,
Bu dünyanın yox işlərin var edən, sənnən mədəd!
Abi-atəş, xaki-baddan xəlq eylədin insanı,
Üzü caat tək qıbləyə dur edən, sənnən mədət!

Gördü heç bir kəs gəlif eləmir. Ancax sözünü davam eləməyə başladı.

Yatmış idim mən-qəflətdə, sözlər gəldi gümana,
İtirdim əqli-huşumu çiskin döndü dumana.
Yunisi qərç eylədi qafil dərya-ümmana,
Onu dəryadan qurtarıb var edən, sənnən mədət.

Yarannan dərddli Qərib çəkdi dünya qüssəsi,
Ağam Şahmərdan əlindən içmişəm dolu tası.
Yetirginən harayıma ağam Xıdır İlyası,
Bu işlərə səbəb olub var edən sənnən mədət!

Söz cavabı tamam oldu. Gördü dan yeri sökülür. Gözə yuxumu gedər? Dan yeri ağarmağa başladı. Qərib gördü ki, bir bülbül elə ötür, elə nalə çəkir, elə oxuyur ki, insanın ürəyini aparer. Ancax Qəribin bülbülü dinləməyə halımı var?

Xeyli bülbül Qəribin fikrini oana-baana yönəltdi. Qərib gördü ki, dan yeri sökülür, gün başladı hər yeri ağartmağa. İlahinin dərğahına, varlığına şükür eliyif, sazını köynəyinnən xilas eliyif görək götürüf burda Qərib bülbülə nə deyir, biz deyək, siz şad olun. Həmişə kefiniz şad olsun.

Gül üstündə ötən bülbül,
Ötmə, bülbül, mən Qəribəm.
Dərddi yüzə yetən bülbül ,
Ötmə bülbül, mən Qəribəm.

Bülbül susarmı? Öz cəhcəhində, öz naləsində. Aldı Qərib:
Bülbül, Bahar vaxtı keçdi,
Güllər irəmə yetişdi.

Şahsənəmim yada düşdü,
Ötmə bülbül, mən Qəribəm.

Bura Hələb, ya Gürcüstan,
Dörd yanım bağ, ya da bostan.
Aşiq Qərib söylər dastan,
Ötmə bülbül, mən Qəribəm.

Bülbül öz cəh-cəhində, Qərib heybəsini götürüf gün çıxan tərəfə getməkdə olsun. O ku gün boyunu qaldırmaq istəyən vaxtı Qərib əyləşdi ki, bir namaz qılsın. Bir gözəl su axırdı. Suyun üstündə duruf, abu-dəst elədi. Axşam üstü Tiflisə çatmasa, bütün dünyası başına dar olmalıdı. İlqar-iman hamısı batıf geder. Genə Qərib öz-özünə fikirləşdi ki, ağamı bir səsləyim görüm nə deyir:

Bəli, yönünü qibləgaha tutuf, sazının zilini zil, bəmini bəm eliyif “Məmməd bağırı” havasında nə deyir, biz deyək, siz şad olun:

Hanı mənə badə verən ərənnər,
Qəribəm, yetirsin vətənə məni.
Mərd igidlər mətləbini verənlər,
Qəribəm, yetirsin vətənə məni.

Ağlar qaldı mən yazığın anası,
Dərdli canım odlar tutub yanası.
Xorasanda qızıl kümbəz ağası,
Qəribəm, yetirsin vətənə məni.

Aşiq Qərib təşnəsini bildirsin,
Bəlkə gəlsin çeşmim yaşım sildirsin.
İmdadıma dada yetən göndərsin,
Qəribəm, yetirsin vətənə məni.

Qərib sözün tamam elədi. Heybəsini yerə qoydu ku sübh namazını qılsın, sora da yola bina qoysun. Gördü kü arxa tərəfdən bir atdı buna çathaçatdı. Atdı çatıf Qəribə salam verdi, atınnan endi. Atı yançıdar eliyif Qəribə yaxınnaşdı:

– Oğul, sübh namazımızı qılaq.
– Bəli, Baba, mən də ona hazırlaşırım.
Abudəst alif namaz qıldılar. Qərrib namazı bitirif duaya başdadı.
– Ya Rəbbim, məni darda qoyma, gözü yolda qalanlarıma yetir.
Qoca amin deyif, duruf atını çəkif mindi:
– Oğul, sənin yolun haradı?
– Baba, mən Tiflisə gederəm.
– Oğul, mən də o tərəfə gederəm. Əlini ver tərkinə min.
Qərrib bismillah deyif, qocanın əlini tutuf ata mindi.
At tərpendi. Qoca Qərriblə elə söhbətə başdadı ki, Qərrib hər şeyi unutdu, günortaya qədər yol gəlif yolun çox uzun olduğunu hiss eləmədi. Günortaya qədər yol gəldilər. Qoca dedi:
– Oğul, burda günorta namzını qılmaq lazımdı.
Atdan endilər. Bir bulaq başıydı. Abudəst alif günorta namazını qıldılar. Namaz tamam oluf qurtarannan sonra Qərrib dedi:
– Ya Xuda, məni darda qoyma.
Qoca-amin – deyif, atını çəkif mindi və dedi:
– Oğul, gözünü yum, əlini mana ver, tərkinə min.
Qərrib əlini uzatdı, bismillah deyif qocanın tərkinə mindi.
Baba dedi: – bu səmt haradı?
Dedi:
– Oğul, hara olajax. Qarsın düzüdü.
– Ay baba, elə şey olmaz.
Dedi:
– Oğul, Allah eliyənnən sonra, niyə olmur?
Qoca elə qərribə bir söhbət dedi ki, Qərrib hər şeyi unutdu. Qərrib özünə gələndə gördü kü, qoca atı dayandırır.
– Oğul, atdan en.
Qərrib atdan enif, heybəsini, sazını əlinə alanda, qoca dedi:
– Oğul, atın qabaq ayağının altınnan bir ovuc torpaq götür, dəsmalına bük. Ananın gözləri sənin yolunu gözləməkdən,

ağlamaqdan tutuluf tamam. O torpağı onun gözüne çəkərsən, inşallah şəfa tapar.

Qərib əyilif torpağı götürdü, dəsmala bükdü, istədi qocaya təşəkkür etsin, nə qocanı, nə atı görmədi. Tez özünə gəlmişdi, ey dili qafil, bura Tiflisdə. Qərib sevincindənmi, kədərindənmi özündən asılı olmuyarax elə qışqırdı ki, “Allahu Əkbər” – dedi: hər bir yer səsə gəlmişdi. “Bu qurban olduğum nə elədi ki, mən başa tüşmədim” – deyif tərpendi. Hansı hücrədə ana-bacısını qoyuf gedif orya çıxdı. Gəlmişdi gördü bir qız xeylağı qara geyinif, çiyində kuzə bunlar hansı hücrədə olur, həmə həcrəyə geder. Arxadan çağırırdı:

– Ay bəzi, ay bəzi, əylən mən qəribəm.

Qız dedi:

– Nə olsun qəribən, mən də qəribəm. Qəribən get kişilərin yanına, mən qız xeylağıyam, mənim yanımda nə işin var?

– Ay bəzi, yox, mən Qəribəm.

Qız içəri girdi. Qərib qızın arxasınca girmək istəyəndə artıx qapı bağlı idi. Qərib səsləndi:

– Ay bəzi, qapını aç, mən Qəribəm.

Onatan Qəribin anası içəridən dedi:

– Ay qız, o səs nə səsi? Nə qədər doğma səsi, o səs mənə tanış gələr. Qapını aç.

Bəzi qapının açdı. Bəzi böyüyüf gözəlləşif, Qərib isə dəyişif kişiləşif. Qərib ananın üstünə yeriyif bəziyə basdı:

– Ana, mən Qəribəm.

– Oğul, sən hansı Qəribən?

– Sənin oğlun Qəribəm.

– Oğul, gözdərim görmör, mən ona inana bilmerəm. Əyər sən Qəribənsə di yaxın gəl, saçını mənə yaxın gətir.

Qərib başını əyif qarıya yaxınlaşdırdı. Qarı Qəribin saçını qoxuluyuf dedi:

– Bəli, Qəribə oxşuyursan. Ancax umudum kəsilib. O qədər Qəribin qara xəbərəri gəlmiş ki, sayı-hesabını bilmerəm. Ancax bir şərt var, oğul, Qəribin o tufardan asılan sazını endir çal, onda bilərəm ki, Qəribən.

Bəli, mənim əzizdərim. O saz ki, Qərib burda qoyuf getmişdi tufardan asılı idi. Necə adamlar gəlif o sazı tufardan alıf çalmaq istəmişdi, saz ustadların dediyinə görə - qəlviyə³ çəkilmişdi, saza əl çatmamışdı. Ona görə Qərib gedif əlini uzadan kimi saz əlinə gəldi. Sazı açıf simləri pasdanmış görüf simlərini sildi. Götürüf burda anasına nə deyək, biz deyək siz şad olun:

Canım ana, gözüm, ana,
Ana, mən Qəribəm-Qərib.
Sana qurban özüm, ana,
Ana, mən Qəribəm-Qərib.

– Ay oğul, qoxunna bilerəm Qəribə oxşuyursan, saz əlinə gəldiyini bilerəm Qəribdən, ancax gənə inanmeram. Axı mənim gözdərim kordu.

Qərib dedi qulaq as:

Getdim Hələbdə oturdum,
Hökümlər yerinə yetirdim.
Gözdərinə dərman gətirdim,
Ana, mən Qəribəm-Qərib.

Qəribəm, uydum sitəmə,
Qərç oldum sitəmə, qəmə.
Müjdə göndər Şahsənəmə
Ana, mən Qəribəm-Qərib.

Söz cavabı tamam oldu. Üç həsrət bir-birinə qovuşdu. Bu mənzərə necə olduğunu təsəvvür edin. Əzizdə, həsrətdər görüşdü. Bəsti istədi ki, desin qardaş, axı bu gün Şahsənəmin toyudu, yeddi il tamamdı. Ancax demədi. Dedi qoy özü bilsin. Mən qardaşımın qəlbini yaralıya bilmərəm, həsrətdər görüşdü. Ancax axşam namazına yaxın qalmışdı.

– Ana, əyər ixtiyar versən, mən bir bazara çıxıf hərlənərəm.

– Oğul, özün bilərsən, kef sənindi. Ancax sənə qurvan olum sazsız getməynən, sən el aşığısan.

– Ana, onu mən bilirəm.

³ Qəlvi – hündür, əlçatmaz deməkdir.

Qərib sazını götürüf bazarın qırağına gələn vaxtı, gördü kü, Qoçu Mahmud əlini qoyub qurşağının üstün, başını əyif, belini əyif. Anarı gedir, belə gəlir. Qərib Qoçu Mahmudun yanına yaxınlaşif, salam verdi. Qoçu Mahmud salamı soyuq aldı. Qəribin yanından bir belə addadı, bir də geri qayıdanda Qəribə doğru belə baxdı gördüki bura libasında döylü.

– Aya, aşıqsanmı?

– Bəli, aşığam.

– Ə, haralısan?

– Sənə kim lazımdı, Mahmud qardaş?

Mahmud özünə gələndə fikir verəndə gördü kü, bu Qəribdi.

– Ay müxənnət Qərib, deyif – sarmaşdılar bir-birinə. Ayə, sən indiyətən hardasan?

Dedi:

– İndiyətən mən Hələb şəhərində idim.

– Bə nə olurdu, vaxtında gələydin?

Dedi:

– Dünən zornan ixtiyar almışam.

– Aşix Qərib, yaxşı, mana bu zülmü elədin, yeddi ildə mənə bu dağı çəkdi, getdin. İndi də məni doluyorsan. Nə təhər dünən sən Hələb şəhərində idin, indi burdasan?

Qərib başına gələni tamam-kamal özü də nə təhər gəldiyini Mahmuda nağıl elədi.

Mahmud dedi:

– Qardaş, bir de görüm qızılları gətiribsənmi.

Dedi:

– Bəli, gətirmişəm.

– Nə qədər?

Dedi:

– Sənə nə qədər lazımdır?

Mahmud sevincindən papağını yerə vurdu. Dedi:

– Qərib, müqavilə bu gecə saat 12-də qurtarır. Hələ ona dörd saat var. Gedək. Ancax mən nə desəm, elə hərəkət eliyərsən.

Qərib dedi:

– Qardaş, haraya gedək?
 Mahmud dedi:
 – Axı, bu gün Şahsənəmnən Şahvələdin toyudu. Sabah gəlini oğlan-bəy otağına aparaxlar.
 – Eləmi?
 – Elə.
 – Hələ bizim müqaviləmizin vaxtı tamam olmuyuf. O istədiyini də gətirmişəm. Nə təər olar?
 Mahmud deyir.
 – Allah qoysa biz deyən olajax. Səni dünən Hələbdən buruya gətirif çıxardanın özü inşallah, bizə kömək eliyər.
 Bəli, o zaman toylarda qoç toqqaşdırırdılar, xoruz savaşırdılar, it boğuşdururdular, pəhləvanlar güləşdirirdilər, aşiq deyişdirirdilər. Mahmud da Qəribi aşix kimi toya apardı.
 Bəli, Qoçu Mahmud yanında aşix, mağar olan məclisə girəndə /aşix o zaman çox nadir olurdu/ camaat hər tərəfdən: – Yaşasın qonax, yaşasın aşix, yaşasın aşix gətirən Qoçu Mahmud – deyəndə Mahmud bir az eşqiləndi.
 Qərib baxdı ba!... Otaxlar bəzənif, sazandalar hazırlaşif, qara zurnanın naləsi dünyanı götürüfdü başına. Xeyli anarı-bəri var-gəl eliyif. Mahmud harda əyləşmişdi, Qəribi də onun yanında oturdular. Hər tərəfdən “aşix”a çay, “aşığa çörək”, “aşığa xörək” – deyildi. Ancax Qərib dedi:
 – Ay camaat, narahat olmuyun hamısı yerindədi.
 Olmadı. Aşığın tərəfdarrarı ordan-burdan, pul çıxardıf, pul uzadan, aşix, bir qalx, bir neçə söhbət elə. Qərib qalxıf fikir verdi. Qız bəzənən otağın qapısı açıx idi, çox səs-küy vardı. Yengə ucadan deyir ki, gəlin məşəttələri qoymur başı bəzənsin.
 Qərib işi başa tüşüf sazını düzəldif başdadı məclisə fikir verif “Divani” çalıf oxumağa:
 Hicranın qəmin çəkməyə məndə bir taqətmi var?
 Kim düşsə eşqin oduna, onda kəramətmi var?
 Mən yarı sevənnən bəri oldum cununi-divanə
 Heç sizdə insafi-mürvət, ya da ədalətmi var?!

Hər yannan: – Ay aşix, sağ ol! Əhsən, aşix! Aşix, çox yaşa! səsləri ucaler. O tərəfdən, bu tərəfdən aşığa qiymət verif pul tökdülər.

Dərd əlinnən mən divanə dəryalar boyladığım,
O yarı görənnən bəri dərdlərə uğradığım.
Oxları keçdi sinəmnən, bağrımı doğradığım,
Nəzər qılın bir halıma, sizdə sədaqətmi var?

Qəribi çox alqışladılar. Ancax Qəribin içi qan ağlayır. Müqavilə, ilqar tamam olur. O, oana, baana baxıf sözüne bir də başdadı. Bəli, Qərib axırncı kəlməsini oxuyan vaxtı, Sənan Xocanın düz qarşısında oxudu:

Hansı kitab hümbətsiz, bəyan edin siz mana,
Ona bir ərzi-hal yazın, səcdə qılım mən ona.
Öldürsəniz bir aşığam, axır batarsız qana
Mən Qəribi öldürməyə haqqıdan ayətmi var?

Xoca Sənan dedi:

– Mən bu səsi, bu hünəri, bu gözəlliyi harda görmüşəm? Xeyli fikrə getdi kişi. Ordan, burdan pıçıltı başdadı: – Bu nə deyir? Bunu kim öldürürdü, bu belə oxuyur?

– Aşiq, mərhəbə! Birini də de gəlsin.

Qərib bir az əyazıdı, gördü ki, baa iş nə yerdədi. Götürüf burda “Urfanı” qaydasında görək nə diyəmək, biz deyək, oxuyan da, dinləyənnər də şad olsun, inşallah:

Addadı zimistan gəldi növbəhar,
Səccarələr göy geyif ya “sini” gözlər.
“Əlif” qəddi, “cim” gözləri “nun” ağzı,
Dil hərif içində yasini gözdər.

Burda, Şahsənəmi işarə verdi. Ancax Xoca Sənan yaxşı fikir verir. “Əlif” qəddi-düz, “cim” gözləri – “c” hərfinə oxşuyan gözdər, “nun” hərfi ağza oxşuyur. “Sin” də hərif içində Sənəm sözü-“sin” hərfindən başdıyır.

Xoca Sənan öz işini kövəyində aparır, qarnında burulur ha, bu Qəribdi. Ancax bürüzə vermer ki, göröm işin axırı nə olacax.

Dəmir handa, polad handa, daş handa,

Billur piyalalar doluf-daşanda,
Əzrayıl gələndə, dil dolaşanda
Könül ğəm-ğəm edif yasini gözdər.

Hər yerdən “afərin aşiq” – deyəndə, Xoca Sənan gözünü Mahmudun üzünə zillədi. Mahmud da işi başa düşdü. Gördü kü, Xoca Sənan anlayırdı, ancax anşdıra bilmer. Onatan Qərib aldı o biri bəndi görək nə dedi:

Bizim dağlar yenə qarə geyinmiş,
Xal-xalı üstündən qarə geyinmiş,
Sənəm, sənin zülfün qarə geyinmiş
Beçərə Qəribin yasını gözdər.

“Qərib” deyən Xoca Sənan işi yəqin başa düşdü. Bu dəmdə camaat gördü ki, yan otaxdan oxumaq səsi gələr, oxuyan da qızdı. Hamı fikir ferdi ki, gəlin otağınan səs gəlir.

Şahsənəmin əlində zəhər şüşəsi, ürəyində Qərib məhəbbəti, axırncı gumanı yalnız özünü öldürmək niyyətinə gəlir.

Burda götürüf görək “Gülabı” qaydasında nə deyək, biz deyək, siz şad olun:

Qızlar, mənə bir təsəlli eyliyin,
Peymanım dolmazdan Qərib gələydi.
Bu canımı ona qurvan eyləyəyəm,
Güllərim solmazdan Qərib gələydi.

Qadınların arasında ağlaşma tüşdü. Ancax Qəribin bacısı Bəsti işi bilirdi. Evdə necə, nə təhər eləmək lazımdı onu anlamışdı. Nə ki var zər-ziyəti, toy paltarı geyinif qardaşının dalınca məclisə girdi. Qərib dönüf Bəstiyə baxanda gördü ki, Bəsti doğrudan da tovus quşu kimidi. Bəsti Qəribə baxıf “can qardaş” – deyif aradan gəlin otağına gedən vaxtı hamı eşitdi ki, Bəsti gəlif ona “can qardaş” dedi. O zaman xalxın içinə çaxnaşma düşdü.

– Əy, bu ki, Aşiq Qəribdi.

Gəlin otağının qapısınan Bəsti “Sənəm can” – deyə bərkdən çığırdı. Bunların qabaq öz aralarında söhbət getmişdi ki, mana muştuluğa gəlsən, maa Qəribin gəldiyini neyə xəbər verjəsən? Bəsti demişdi ki, mən çığırajam “Sənəm can”. Onda sən başa düş

ki, Qərib gəlif. Ancax bu “Sənəm can” çağırın kimi ikinci bəndini Şahsənəm belə aldı:

Tifil ikən aşiq oldum mən onçan,
Danışmadım bir yarımnan doyuncan.
Nə səs idi gəldi mana “sənəm can”
Qəbrim qazılmazdan Qərib gəleydi.

Gözünü gəzdirəndə gördü kü, Bəsti elə bəzənif, tovuz quşu kimi. O saat başa düşdü kü, burda nəşə var, zəhər şüşəsini əlindən kənara atıf aldı üçüncü bəndi:

Çağırın yanıma dərtnli anamı,
Qərib yoxdu, o bağlasın yaramı.
Qadir Allah özü versin ənamı
Şahsənəm ölməzdən Qərib gəleydi.

Bəli, söz cavabı tamam oldu. Bəsti atılıf Sənəmin üstünə:

– Sənəm, qardaşım gəlif.

Şahsənəm məşşatələrə üzünü tutuf dedi ki:

– İndi sizə ixtiyar verirəm, mənə bəzəməyə.

Eşit Qəribdən. Qəribin bacısı haray saldı:

– Heç kəs anarı-bəri söyləməsin. Müqaviləni çıxardıf əlində tutdu. Dedi:

– Qərib vaxtında gəlif çıxıf.

Qəribə sual verdilər.

– Toy başlamazdan əvvəl hardaydın ki, indi gəlif çıxıfsan?

Qərib dedi:

– Hələbdəydim.

– Necə yəni Hələbdə?

– Bəli, dünən Hələbdəydim.

Şahvələd elə qışqırdı ki:

– Ay camaat, Hələbdən burya üç aylıx yoldu. Bu xalqı doluyuf.

Qoçu Mahmud dedi:

– Hər kəs öz yerində əyləşsin. Aşığın özü deyər necə gəldiyini.

Qoçu Mahmud dedi ki, yox, mənim aşığım müqavilədə qırx kisə türk lirəsinə qız alır. O, elə aşıxdı ki, bir bənd sözü yüz tüməndi. O neçə gəldiyini, nə gətirdiyini özü söylüyər.

Xoca Sənan bilirdi Qoçu Mahmud nə deyir. Odur ku, Qəribə dedi:

– Doğrudanmı sən dünən Hələbdə idin?

Qərib dedi:

– Bəli.

– Oğul, nə təhər oldu ki, üç aylıq yolu buraya gəlif çıxdın?

Qoçu dedi:

– Ay camaat, yerinizdə irahət oturun. Mən hər şeyi, hər sözü danışaram, hər şeyi də öz yerinə yetirərəm. Kim inanmer məni sınağa salıb baxa bilər.

– A kişi, de görüm bu sabax hardaydın?

Qoçu dedi:

– Sabah tezdən Hələbdən aralanmışdım.

Camaat bir-birinin üstünə mat-mat baxdı. Xoca Sənan bir kisə qızıl çıxarıf dedi:

– Oğul, bu sənin qiymətin. De görüm, nə təhər oldu, bu nə möcüzədi.

Onatana aldı Qərib “Köhnə Qaytarma” üstündə nə dedi, biz deyək, siz şad olun:

Dün gecə, dün gecə Hələb şəhrindən,
Qaynadım, qaynadım coşdum da gəldim.
Yar mənə göndərdi camda naməni
Ağınan, qarasın seçdim də gəldim.

Xalx mat qalif, kimi inaner, kimi inanmer. Aldı Qərib sonra görək nə dedi:

Sübhün namazını Hələb özündə
Günorta namazımı Qarsın düzündə,
Axşam namazımı yar Tiflisində,
Mövlam qanad verdi uçdum da gəldim.

Camaat bəzi inanır, bəzi inanmır, bəzi allaha şükür oxuyur. O yannan şəhərin hacılarından biri dedi:

– Oğul, mən sənin sözünə inəmerəm, ancax bir möcüzə göstərməsən, şəkə-şübhədə qalacam. Onatan aldı Qərib:

Can verərəm yarın haqqı sayına,
Xudam ölüm versin qəlbi xayına.
Aşiq Qərib Şahsənəmin toyuna,
Boyuna zibalar biçdim də gəldim.

Bəzi yerdən – “aşiq, sağ ol”, bəzi yerdən – “aşix xalxı doluyuf” dedilər.

Aşix Qərib Hələbdən Tiflisə necə gəldiyini sözlərinə də dedi. Xalxa nəql elədi. Hacınin biri qalxıb dedi:

– Oğul, doğrudan da elədirsə, səndə bir kəramət varsa, heç olmasa o səni gətirən qüvvə sana bir nişan verərdi.

Dedi:

– Bəli, verdi. Mana bu yaylıxda torpaq verif. Kor gözü açar. Əyər kor gözə o torpaqdan sürtsən, o gözü açar. Xahiş edirəm, kor adam tapın gətirin onun gözünü açım.

Şəhəri dövr elədilər, heç kor adam tapmadılar.

Qoçu Mahmud Qəribin anasını məclisə gətirtədi.

Qərib torpağı anasının gözünə sürtən kimi ananın gözdəri açıldı. Camaat Qəribi alqışdadı. Ana Qəribi görən kimi özünü üstünə saldı:

– Can bala, indi görürəm ki, doğrudan da sən Qəribsən.

Qərib özü qəsdən anasının gözünün açılmasını sonruya saxlamışdı. Çünki onu sınımax istəyəndə, camahatı inandıra bilsin.

Bəli, Xoca Sənan mat qalmışdı ki, bu işi neyləsin. Ağsaqqalları, qarasaqqalları yığıf dedi:

– Ay camaat, toy Şəhvələdə başlayıf. Ancax qızın yiyəsi Qəribdi. Gəlin belə məsləhət eliyək, Qəribin bajısı Bəstini Şəhvələdə nigah kəsək. Şahsənəmi də Qəribə verək. Şəhvələdə də razılıq versin.

Şəhvələdə baxanda gördü kü, vallah Bəsti Sənəmnən də gözəl görünür, dedi:

– Mən irazıyam.

Qərib dedi:

– Mən də irazıyam.

O saat mollalar, axunddar, əfəndilər, müftilər, qazılar kim ki, nigahı kəsirdi o vaxtı onu çağırıdılar, nigahları kəsildi.

Bəsti Şahvələdin öyünə doğru, Sənəm də ki, Qəribin öyünə gəlin köçdü, hamı şaddıxda, hamı gözəllikdə, hamı toyda, yemədə, içmədə, geçə oldu. Qərib Şahsənəmin otağına addıyan kimi gördü ki, Şahsənəm yaman kefsizdi.

– Can Şahsənəm, niyə beləsən, niyə eliyersən?

Bəli, Sənəmin belə kefsiz durması, çox qəribə göründü Qəribə. Şahsənəmə yanaşif qucaxlayıf üzünən, gözünən sevgi öpüşü alan vaxtı Sənəm ağlamağa başladı.

– Sənəm, niyə eliyirsən?

Dedi:

– Qərib, qulaq as.

Saçınnan üç yasəmən tel ayırıf, iki nar məməsinin arasınnan tərəsi aşağı buraxıf, bir gül yarpağını təzanə əvəzinə iyliyif görək Qəribə “Yanıq Kərəmi” havasında nə deyif, biz deyək siz şad olun:

Uzun illər mən qəzamət çəkmişəm,
Oyunuyuf gülmədim yar sən gedəli.
Gözlərimnən qanlı yaşlar tökmüşəm,
Çəsmimi silmədim, yar, sən gedəli.

Yaz olanda biçənəklər biçilər,
Əmlik quzu anasından seçilər.
Yeddi ildə on dörd bayram keçilər
Heç birin bilmədim, yar, sən gedəli.

Şahsənəməm, var üzümün ağlığı,
Göz yaşımıla isladeyram yaylığı.
Sənnən ayrı istəmerəm sağlığı,
Geyib sallanmadım, yar sən gedəli.

Nə olajax? İki həsrət bir-birinə qovuşdu. İki həsrət bir-birinən görüşdü, muradlarına yetdilər. Onlar həmişə, ömürlərinin axırı ona qədər kef-damaxda, oğul uşaq atası oluf yaşadılar.